

Cankarjev glasnik

Mesečnik za leposlovje in pouk

Izdaja

CANKARJEVA USTANOVA

Uredništvo in upravništvo — 6411 St. Clair Ave., Cleveland, Ohio

Urednik: *Etbin Kristan*

Upravnik: *Louis Zorko*

Naročnina za Zedinjene države: Na leto \$3.00, pol leta \$1.50, za 3 mesece \$1.00, posamezen zvezek 30 centov. Za inozemstvo \$4.00 na leto

CANKARJEV GLASNIK (CANKAR'S HERALD) is published monthly
by the Cankar Foundation, 6411 St. Clair Ave., Cleveland, Ohio

Entered as Second Class Matter August 31, 1937, at Cleveland, Ohio,
under the Act of March 3, 1879

Subscription rates: Domestic — One year \$3.00. Half year \$1.50

3 months \$1.00. Foreign \$4.00. Single copy 30 cents

Editor: *Etbin Kristan*

Manager: *Louis Zorko*

Usebina

NOVI SVET	281
FRANK ČESEN: BIZGEČEV JUBILEJ	286
MUSSOLINIJEVA SLAVA	289
E. K.: ČREPINJE (konec)	293
VESOLJNI POTOP	297
ETBIN KRISTAN: MAŠČEVANJE (konec)	301
TAJNOSTI KLOROFILA	307

CG

Delavnost organizacij

Chicago, Ill. — V nedeljo, 27. aprila je priredil pevski zbor "France Prešeren" svoj pomladanski koncert in igro v dvorani Masonic Temple na S. Millard Ave. Predsednik zbora Frank Japich je pozdravil navzoče občinstvo. Zbor je nato zapel "Svobodo," nato "Venček narodnih pesmi" (aranžiral F. J. Kubina) in "Carry Me Back to Old Virginia" (James Bland). Gostoval je pevski zbor "Slovan" pod vodstvom Ivana Račiča in zapel narodne pesmi. Nato je nastopil Prešernov kvartet, Tim Prelesnik, Frank Gradšek, Josip Sajovic in Ray Velimek s par pesmimi. Frank Prijatelj je zapel tenorov solo "Ah Marie" (E. Di Capua) in Victor Herbertovo "Ah Sweet Mystery of Life"; nato je zbor "Prešeren" zapel Medvedovi "Domovina" in "Dijaška" ter Vogričovo "Lahko noč." Tomaž Cukale je deklamiral Prešernov "Krst pri Savici." Fantje od zbora "Prešeren" so podali "Prizor ob mesečni svetlobi" (Moon Scene), kjer so sodelovale plesalke plesne šole Georgia Von Drake.

Drugi del programa je izpolnila igra "Nesrečna lju-bezen" v dveh dejanjih, delo Prešernovega člana Chas. Renarja, ki je obenem tudi režiral igro in igral vlogo delavca Pavla. Ostali igralci so bili Frances Gradšek, Ann Zimmer, Josip Zupančič, Anton Basha, Anna Basha, Edward Udovich, Josip Fajfar in Josip Gomilar. Udeležba je bila dobra.

Zbor "France Prešeren" poučuje in vodi prof. F. J. Kubina.

Maple Heights, Ohio. — V nedeljo, 4. maja je imel svoj pomladanski koncert pevski zbor "Planina" v Narodnem domu v Maple Heights. Koncert so otvorili z Adamičevo "Pomladanska slutnja," nato sta sledili Medvedovi "Na goro" in "Nazaj v planinski raj," potem "Zlata kangljica," "Med cvetlicami v logu," "Je pa davi slanica pala" in "Škrjanček poje, žvrgoli." Nato je zapel moški zbor "Ljubezben in pomlad," potem "Povejte, ve planine" in "Sen mladosti" ter "Razbita čaša"; ženski zbor je zapel pesmi "Strunam" in "Ptici." V duetu sta Frances Lipnos in Vincent Zrimšek zapela pesem "Zalovanje," v kvartetu V. Zrimšek, J. Yemec, Louis Lipnos in Louis Fink pa Belarjevo "Dramilo mojim rojakom." Koncert je zaključil mešani zbor z Dolinarjevim "Venčkom narodnih pesmi." Pevovalca Josip Kogoj. Pesmi so bile zapete v zadovoljstvo navzočih in udeležba je bila dobra. Dvorana je pa malo premajhna za zadostitev potreb pevskega zbora.

Pittsburgh, Pa. — V nedeljo, 4. maja je slavilo pevsko društvo "Prešeren" 30-letnico svojega obstanka v Slovenskemu domu na 57 St. Podali so mešan program s sodelovanjem pevskih zborov in instrumentalnih godbenikov. Mešani zbor "Prešerna" je otvoril s pesmijo "America." Nato je navzoče pozdravil Pavel Klun, predsednik Slov. doma in nato Bernard Gasper, predsednik zbora "Prešeren." Nato je zapel mešani zbor par pesmi, zatem moški kvartet. Gostovali so hrvatski pevski zbor "Rodoljub" iz Johnstowna, Pa., slovenski pevski zbor "Savica" iz West Newtona, Pa. in zbor "Bled" iz Library, Pa.; hrvatski pevski zbor "Javor" iz Pittsburgha, Pa., instrumentalni kvartet "The Slovenian Troubadors" in Skerlong Sternisha; hrvatski tamburaški zbor "Zvezda" iz Pittsburgha, Pa. Instrumentalen duet sta igrala Josephine in Gilbert Hrvatini; sama je zapela Josephine Klun (pri klavirju Dorothy Jurgel), nato je nastopil mladinski zbor "Prešerna." Potem so skupaj zapeli več pesmi in zaključili program s pesmijo "Slovenac i Hrvat." Zbor poučuje in vodi Josephine Bukalich May. Med programom je navzoče pozdravil Rev. M. Kebe. Pevski zbor "Prešeren" je bil ustanovljen dne 22. marca 1911. Sedanjí člani in članice zbora so večinoma v Ameriki rojeni fantje in dekleta slo-

venskega porekla in društvo ima organiziran tudi mladinski pevski zbor, 46 moči. Odrasli mešani zbor "Prešeren" pa šteje 45 pevcev in pevk.

Chicago, Ill. — V nedeljo, 11. maja je podal pevski zbor "Sava" koncert in spevoigro v dvorani SNPJ na Lawndale Ave. Mešani zbor, ki šteje 35 moči, je začel s pesmijo "Prisega rdeči zastavi" (G. A. Uthman) in Laharnerjeve "Prezgodnje cvetlice." Solist Carl Church (bas) je zapel "Out of the Deep" (Frederic N. Lohr), Bohnovno "Still wie die Nacht" in Speaksovo "On the Road to Mandalay" ter navrgel pesem "Ko so fantje proti vasi šli" (pri klavirju Mary Oven). Nato je mešani zbor odpel Krabčevi "Zimski maj" in "Padel list z javora," Ferjančičev "Rožmarin" (sopranski solo Alice Artach). Zborov oktet Alice Artach, Mildred Simčič, Marge Božičnik, Frances Saitz, Edward Drasler, Ernest Dreshar, Frank Vidmar in Anton Garden je zapel Schubertovo "Serenade" in Fosterjevo "Jeanie With the Light Brown Hair." Zbor je zaključil prvi del sporeda s "Prebujenjem duhov" (Marina Peter) in z "Venčkom narodnih pesmi" (A. Grum).

Drugi del sporeda je obsegal pevski prizor "Snubači," ki ga je po Vodopivcu za "Savo" priredil pevovalca Jacob Muha. V prizoru so nastopili in peli Anton Garden, Elaine Turpin, Frank Vidmar, Ernest Dreshar, Joseph Turpin, Darwin Tascher, Edward Drasler, John Rak, Leo Vider, Al Goste in zbor. Pevski vodja Jacob Muha, pianistka Mary Muha.

Večinoma vse koncertne točke so bile dobro predvajane in zbor si je od zadnjega koncerta precej opomogel z mladimi močmi. Udeležba je bila dobra.

Cleveland, Ohio. — V nedeljo, 11. maja je imela svojo prireditve Slovenska šola SND na St. Clair Ave. s sodelovanjem Prosvetnega kluba Slov. nar. doma. Program je otvoril Vatro J. Grill, predsednik Prosvetnega kluba z govorom "O važnosti slovenske šole za naša društva in našo bodočnost." O pomenu materinskega dne in v počast vsem materam je spregovorila Antoinette Kennick. Deklamirala je Pauline Tavčar-Debevec Zormanovo pesnitev "Ali ve?" Nato so učenci odraslega oddelka pod vodstvom svoje učiteljice Antoinette Kennick vprizorili enodejanko "Materin god," v kateri so nastopili Jean Turkovich, Frances Tavčar in Frank Drobnič; učenci mladinskega oddelka pa pravljico igro "Pepelka" v štirih dejanjih pod režijo svoje učiteljice Mary Ivanusheve.

Med dejanji so deklamirali: Victoria Penca je deklamirala Ivan Zupanovo "Edina moja želja," Helen Hrvatini "Povest sirote" (Katka Zupančič), Mary Skrlj "Trije popotniki" (Anton Aškerc) in Dorothy Paliska "Starčkove sanje." V duetu sta zapela Helen Hrvatini in Eddy Udovich narodno "Ko tičica sem pevala," Mary Drobnich in Dorothy Paliska pa "Venček narodnih" in na harmoniko je zaigral Frankie Suhadolnik. Pianistka Frances Tavčar. Scenerijo in garderobo je iz prijaznosti posodilo dramsko društvo "Ivan Cankar."

Igro "Materin god" je spisal Josip Stritar, pravljico "Pepelka" pa Marica Gregoričeva. Udeležba je bila pičila z ozirom na važno ustanovo kot je Slovenska šola SND in za pestri program, ki so ga podali učenci slovenske šole. Starši! Ali se mislijo priseljeni Slovenci hitreje potujčiti kot tu rojena mladina? Človek bi mislil, da s tem zanemarjamo le sebe, če se odtujimo naši mladini.

Cleveland, Ohio. — V nedeljo, 18. maja je priredil ženski zbor "Cvet" mešan program v Delavski dvorani na Prince Ave. Mr. in Mrs. Louis Eršte sta otvorila program s "God Bless America," nato je ženski zbor zapel "Lepa naša domovina" (narodna), "Pogled v nedolžno oko" in "Slovenske mladenke." Umetni ples "La Conga"

(Konec na predzadnji strani)

CANKARJEV GLASNIK

MESEČNIK ZA LEPOSLOVJE IN POUK

IV.
LETNIK
1940-1941

•
11.

števika

Novi svet

Kadar bo sedanja vojna končana, kar je pač doslej še nerazvozljana uganka, bo svet drugačen kot je bil, preden se je pričela. Kakšen bi bil, če bi zmagal fašizem, je seveda dokaj jasno. Diktatorji dajo že sedaj podjarmljenim narodom — in v precejšnji meri tudi svojim — okušati bodočnost, katero jim pripravljajo. Kar je zadelo doslej zaslužnjene dežele, naj bo po njihovih računih usoda vsega sveta, kajti celo Mussolini je začel upati zopet na zmago, odkar mu je Hitler dovolil, da iztegne svoje kremplje preko Jadrana in posadi svojo lutko na hrvaški "prestol." Nacisti so kajpada lahko velikodušni, ker vedo, da čas za obračun z Italijo še ni prišel. A če je res, kar trdijo nepristranski opazovalci, da je že več kot tri sto tisoč nemških vojakov v Italiji, bi to vendar lahko povzročilo velikemu duceju nekaj sivih las. Sicer je pa vse eno, ali ostane Mussolini satrap v Italiji in Stalin veliki mogul v Moskvi, ali ne; godli bodo v vsakem slučaju nacetni in vsi bodo plesali po njihovi godbi.

To se pravi, če fašizem res zmaga. Ker se dosedanji uspehi nacistične taktike ne dajo utajiti, je lahko razumeti, da se je malodušnost zelo razširila in da so nekateri ljudje na oni in tudi na tej strani Atlantika začeli smatrati nemško vojno mašino za nepremagljivo. Ampak malodušnost ni daleč od slaboumnosti in oboje napeljuje vodo na Hitlerjev mlin. Četudi ni nobena dežela dotirala svoje vojne sile tako kakor Nemčija, se vendar nemške zmage ne morejo pripisati izključno njeni vojski. Bolj kot oborožena sila jih je dosegla nacistična taktika na političnem in diplomatičnem polju in dosegla jih je zato, ker so bili v času, ko je bilo treba duševnih velikanov, zlasti v velikih deželah pritlikavci na krmilu.

Sklicevanje na stare grehe seveda ne izpremeni položaja, poznati pa jih je vendar treba, da se popravijo, kolikor je mogoče. To je seveda veliko bolj drago kot bi bilo, če bi bili merodajni državniki o pravem času storili, kar je bilo treba. Toda

ceno je treba plačati kakor jo Angleži sedaj plačujejo, vedoči, da, če ne store tega, bo izgubljeno vse.

Ljudje hitro pozabljajo, kar je včasih dobro, včasih pa zelo slabo. Če bi se malo boljše spominjali, bi njih veliki respekt pred nemško militaristično mašino precej upadel. Ni treba segati nazaj do japonskega vpada v Mandžurijo, s čimer se je vsa agresivnost začela in kjer je dobila prvo potuho. Dovolj je, ozreti se na nekdanjo Avstrijo. Res, da so na Dunaj prihrumeli nemški tanki in da so vsa mesta zasedli nemški vojaški zbori, toda ta okupacija ni veljala rajha ne enega vojaka, dala pa mu je ne le nove meje, ampak tudi vire, iz katerih je črpal marsikaj, česar v Nemčiji ni bilo. Čehoslovaška je padla po izdajstvu tedanjih angleških in francoskih voditeljev Hitlerju kakor zrelo jabolko v naročje. Nemška vojna mašina ni imela drugega opravka, kot da je vkorakala najprej v Krkonoše, potem pa prav tako brez odpora v Prago, Plzenj, Tabor, Brno — do poljske in ogrske meje. Ampak ta mašina je s tem pridobila ogromne vrednote. Vsa Čehoslovaška je bila mogočna trdnjava sredi Evrope. Ko so nemški častniki pregledavali utrdbe, katere so jim Čehi morali po monakovskem ukazu izročiti brez odpora in nepoškodovane, je eden njih vzdiknil: "Moj Bog! Če bi se bili morali bojevati za to, bi nas bilo veljalo najmanjše sto tisoč mož!" Pa so dobili zastonj... Toda utrdbe niso bile vse. Po svoji legi in s svojim gorovjem je bila Čehoslovaška strateško tako važna, da ni mogel nacizem ničesar pričeti v Evropi, preden je Čehoslovaška padla. S tem je izginila čehoslovaška armada kakor že prej avstrijska in pogoji za nove nemške napade so se tako neprimerno izboljšali, da so v nemškem generalnem štabu optimisti potisnili pesimiste v ozadje.

Potem, ko se je zares pričel krvavi ples, ni imela nemška armada nikdar sebi enake sile proti sebi. Rajh si je res podjarmil skoraj vso Evropo. Toda nikdar ni stala ta Evropa proti njemu. Požrl je kos za kosom, vedno tolažeč tiste lahkoverniše, ki še niso bili na vrsti, da ne čutijo nacetni nobenega sovraštva do njih in da bodo vekomaj spoštovali njih neodvisnost. Krivi so pač voditelji narodov, ki so tako neverjetno sedali na limanice, toda v luči teh dejstev, pri katerih se ne sme pozabiti na petokolonstvo, ki še nikdar, odkar je prvi izdajalec prejel Judeževe groše ni igralo take velikanske vloge kakor v sedanjih časih — v luči teh dejstev so nemške zmage veliko manjše vojaške vrednosti kot bi se sodilo po dosedanjih rezultatih. Če se povrh tega še vzame v poštev, da je sedanji konflikt vojna mašin veliko bolj kot vojna hrabrosti in strateške genijalnosti, je zaključek ta, da bo nemška armada premagljiva, kadar bodo nasprotne mašine številnejše in močnejše od njenih.

Seveda se ne smejo prezreti duševni faktorji, kajti naj-mogočnejši tanki, najpopolnejša letala so mrtva brez ljudi, ki jih rabijo. V tem oziru se pa po vsej pravici lahko trdi, da je demokracija že danes močnejša od fašizma in čim bolj se bodo njena tehnična sredstva izpopolnjevala, tem večja bo njena moč. Vse fašistične vojske, nemška, italijanska, japonska so armade sužnjev. Vodi jih ukaz, ideal jim je diktatorjeva volja, cilj jim je neznan. Zabavljaške in robantovske pesmi, ki jih pojo, imajo enak pomen kakor žganje, da se z njimi opajajo, ampak kadar poje bavarski ali saksonski fant o celem svetu — die ganze Welt — ki bo njihov, si ne misli pri tem nič določenega in najbrže niti ne ve, kako velik je ta svet. Nemčija še ni izkusila vojne kakor so jo drugi narodi. Nemcem še niso angleške bombe porušile bolnišnic, stanovanjskih hiš, na tisoče civilistov, žena in otrok. Angleži so pokazali, da jih tudi najbolj barbarski terorizem ne ustrahuje. Kako bi Nemci in Italijani vztrajali, če bi začele angleške bombe ubijati brez obzira, staro in mlado, moško in žensko, je vprašanje, na katero doslej še ni bilo prilike za odgovor. Ampak dvom je zelo opravičen, kajti v Angliji vedo, česa se branijo, v Nemčiji pa komaj slutijo, kaj napadajo.

Defetizem, ki ga nekateri čudni modrijani tudi tukaj prodajajo, nima torej nobene opravičbe. Igra doslej ni bila lahka in še dolgo morda ne bo. Toda vse nemške zmage imajo kal nevarnosti v sebi. Nemčija ni majhna in za svojo armado ima še nekaj rekrutov. Ampak neizčrpna ni in čim večji je teritorij, ki so ga naceti zasedli in ga morajo sedaj čuvati, tem redkejšje postajajo vrste njene vojske, kajti kjer koli bi se njene okupacijske čete zmanjšale, je nevarnost revolte, ki se sicer da potlačiti, ki pa vendar pokvari vse stratežične načrte.

Zmaga nad fašizmom torej nikakor ni tako nemogoča kot bi nam radi dopovedali preroki defetizma, ki s svojim javkanjem vedoma ali nevedoma pomagajo fašizmu — nekateri res nevedoma, drugi pa prav gotovo vedoma.

Ampak tudi če se zaključi sedanja vojna s popolnim porazom fašizma, kar je in mora biti cilj demokracije, bo svet drugačen kot je bil pred napadom na Poljsko. Ljudstva, ki so v boju proti nacizmu, se ne bojujejo le za to, da izgubi Hitler svojo krono, ampak da sami pridobe boljši kos kruha in več pravic. Poraz fašizma je pogoj za to in zato nočejo odnehati, dokler ne bo dosežen ta cilj. Ampak kadar se to uresniči, hočejo, da se sliši njihova beseda pri stvarjanju novega sveta. Treba je slišati in čitati, kar govore in pišejo ljudje kot Bevin, Morrison, Harold Laski, H. G. Wells in drugi voditelji in misleci. Že nekako pred enim letom je Wells, ki ni marksist, temveč fabijski

socijalist v seriji člankov argumentiral, da bo po vojni svet temeljito izpremenjen, da se bo demokracija poglobila, da bo sedanji produkcijski sistem nadomeščen s kooperativnim, da bodo surovine vsega sveta pristopne vsemu svetu in da bo morala biti izmenjava blaga tako urejena, da izgine revščina sploh. Harold Laski je v knjigi "Where do we go from here" na socijalističen način izvajal, da v sedanji vojni ne gre le za poraz nacizma, temveč za nov red, ki odpravi politične, pa tudi gospodarske diktature. Bevin je na kabinetni seji izjavil: "Po tej vojni mora biti privilegij konec. Mi se bojujemo za enake pravice." Morrison je dejal: "Brezposelnost, pomanjkanje, odvisnost od kapitala — to vse mora izginiti, kadar bo ta vojna končana."

Tako pa ne govore le glavni voditelji in svetovno znani pisatelji, temveč tako je mišljenje angleškega delavstva sploh. Dopisnik tednika Collier's, Frank Gervasi je v Londonu govoril z mnogimi delavci. Nekega plinskega delavca je vprašal, ali ne misli, da bi bilo pametneje, pustiti vso stvar in skleniti mir s Hitlerjem. Delavec je zaničljivo pogledal njegovo čisto srajco in svetle čevlje in odgovoril: "Well, zdaj pa govorite nekaj drugega. Mi? Mi ne odnehamo, niti v sanjah ne." Drug delavec, ki je slučajno prišel in slišal njegovo vprašanje, je pa dodal: "Poglejte, tovariš! Le dajte nam ladij, da bodo vozile hrano in municijo, pa 'pofiksamo' paglavca Hitlerja za vas." Predsednik unije inženirskih delavcev mu je mirno dejal, da se delavstvo bojuje za socializacijo Velike Britanije. "Mi verujemo," je rekel, "da mora produkcija v tej deželi sčasoma preiti v roke ljudstva. Kar hočemo videti po tej vojni, je razširjenje politične demokracije na industrijalno demokracijo." Eden voditeljev kovinskih delavcev mu je razložil: "Strokovno delavsko gibanje je socijalistično gibanje. Mi ne sodelujemo za nadaljevanje sedanje nenakosti v razdeljevanju bogastva. In prav odločno mislimo na bodočnost. Ne motite se — naša največja briga poleg zmage v sedanji vojni je to, kar je pred nami. Mi ne bomo trpeli nobene brezposelnosti in niti najmanjše žrtve naših pravic kot svobodni ljudje." ... Podobnih zgledov se lahko najde na tisoče.

Tako je v Angliji. Znamenj naraščajočega zanimanja za socialna vprašanja je brez števila. Knjige, ki obdelujejo te predmete, se prodajajo bolj kot kdaj prej in kljub velikim težavam, ki jih povzroča bombardiranje, ki je uničilo tudi celo vrsto tiskarn in založništev tiskajo izdaje, ki so pošle. Harold Laski pripoveduje v nekem članku, da dobiva, odkar je izšla njegova prej omenjena knjiga, "Where do we go from here?" na stotine pisem s prošnjo za pojasnila in z vprašanji o drugih knjigah, ki bi povedale več.

V Novi Zelandiji so tla zorana, saj ima dežela delavsko vlado, ki priznava socijalistična načela.

V deželah, ki so padle pod nacijsko oblast, spoznavajo bolj in bolj, da se ne more enostavno vrniti, kar je bilo. Danska in Norveška sta že bili precej daleč na poti v socijalizem in podtalno gibanje je tam pretežno socijalistično. Opozicijonanci v Italiji, če dobe priliko za par besed, ki jih ne morejo slišati nepoklicana ušesa, pravijo: "Proč od prokletega fašizma, toda ne nazaj v stari kapitalizem." V drugih krajih vidijo, da jih sistem, v katerem so živeli, ni mogel obvarovati poraza in vsaj ugibajo o novem redu, ki bi prinesel varnost.

Zagrizeni zagovorniki "individualističnega" sistema, v katerem je individualnost le tam, kjer so kupi denarja, odkimavajo, ker so slepi kako je bil Chamberlain, gluhi kakor je bil Daladier. Vedo sicer, da je vojna, ne razumejo je pa ne. Pa vendar ni treba Salomonske modrosti za to razumevanje. Te vojne ne bi bilo, če ne bi bilo fašizma. Vse govoričenje o versajskem miru, o ponižanju in osiromašenju Nemčije ne zadene cilja. Če bi bila Nemčija res zaradi versajskega miru tako obubožana, si ne bi bila mogla zgraditi vojne mašine, za kakršno si niti tako zvani bogati narodi niso upali žrtvovati toliko denarja. S posredovanjem Lige narodov bi bila Nemčija lahko dobila vse, kar bi bilo v resnici potrebno za njeno življenje. Prvotni načrt lige je celo obsegal določbo, da sme ta organizacija, če se pokaže potreba, izpremeniti pogoje versajskega miru. Toda Hitlerjev "Mein Kampf" je govoril o drugih rečeh, o vsenemštvu, o povečani Nemčiji, o vojni, ki bo potrebna za nemško gospodstvo itd.

Fašizem je bil rojen v Italiji in njegov namen je bil ukrotitev revolucionarnega delavstva in uničenje njegovih organizacij. Njegov cilj je bil "nov socijalni red," ki pa se je od kapitalističnega le v tem razlikoval, da je država, oziroma fašistična stranka, držača državo v svojih krempljih regulirala vse. Tako je iz vse Italije naredil ogromno prisilno delavnico, kar je res bilo novo, kajti nikjer drugod na svetu ni bila svoboda tako pogažena in pravica tako "totalizirana." V prvih začetkih bi bili razen fašističnih voditeljev vsi Italijani srečni, če bi se bil enostavno vrnil stari kapitalistični sistem. Toda od tistih začetkov se je zgodilo mnogo reči v Italiji in po vsem svetu in danes je zaprta pot povratka. Vprašanje je, ali s fašizmom v še večjo sužnost, ali iz fašizma v drugačno bodočnost.

Nacizem je le nekoliko drugače pobarvan fašizem in nacionalno šovinistično bolj dotiran. "Arijski" značaj, nemško prvenstvo, "naravna" podrejenost drugih narodov se bolj povdarja kot socijalna barva. V začetku je bilo treba govoriti o nacijo-

nalnem "socijalizmu," da se je pesek bolj uspešno metal delavstvu v oči. Toda če se sedaj manj govori o tem, je vendar ves nacijski sistem socijalen, četudi v skrajno antisocijalnem smislu. Tretji rajh je drugačna Nemčija od vseh prejšnjih in njegove kolonije po zapadni in vzhodni Evropi se morajo prilagoditi temu sistemu. Zaradi tega velja za vso Evropo vprašanje: Kam po končani vojni?

Če bi šlo po namenih in upih diktatorjev, bi bil odgovor enostaven: Razširjenje nacizma od Severnega do Sredozemskega morja za enkrat, pozneje pa dalje, kamor bodo nove zmage vodile svastiko. Priznanje nemškega Herrenvolka in sprejetje sužnosti za vse druge. Toda če se Hitler, Goering, Goebbels, Himmler, Streicher e tutti quanti boje misliti na drugačno rešitev, imajo svobodni ljudje drugačne ideje in računajo z verjetnostjo, da bo slave modernih barbarov konec, preden se zavedo, da je zapihal veter od druge strani. Tedaj se bo gradil nov svet. Stari bo v razvalinah in nobena krparija ga ne bo zvalila nazaj v življenje. Treba bo resnično novega sveta. Delavstvo Anglije in njenih zaveznic ima čvrsto voljo, da aktivno sodeluje pri tej gradnji in pridobilo si je pravico, katere se mu nihče ne bo upal odreči. Njegovo delo pa bo tem bolj uspešno, kolikor bolj mu bo delavstvo drugih dežel pri njem pomagalo. Pripraviti se za to, je največja, najvažnejša naloga vsega naprednega delavstva. Če zamudi to priliko, bo samo krivo, če bo še nadalje ostalo razred izkoriščanih. Tisoč vsakdanjih vprašanj ima delavstvo v raznih deželah, v raznih strokah, v raznih podjetjih, ampak vsa skupaj niso tako usodepolna kot priprava za besedo, kadar se bo na novo urejeval svet.

Bizgečev jubilej

FRANK ČESEN

PPETER BIZGEC se je pravkar prebudil. Oprezno je pokukal izpod odeje, parkrat tlesknil z jezikom in se počasi ozrl proti drugi strani postelje, kjer je njegova boljša polovica Mary strahovito smrčala. Petru se je zdelo njeno smrčanje povsem drugačno kot običajno. V enakomernih presledkih so se vrstili kratki krrrr in dolgi grrrrr, nato pa tenak pisk skozi nos. Petru je vse to dražilo razdrapano živce, toda pomagati si ni mogel. Če bi jo sunil pod rebra, bi nedvomno nastala hišna re-

volucija. Zato se je rajši udobno pretegnil in skušal zbrati svoje raztrgane misli . . .

Sinoči ga je bilo zopet nekoliko čez mero. Ampak to ni njegova krivda. Društvo "Napredok," katerega član je tudi on, je namreč imelo važno sejo. Pa so šli odborniki po seji v spodnje prostore, da si nekoliko poplaknejo svoja suha grla. Beseda je dala besedo, brhka natakara pa peneče pivo in kranjske klobase. In kot bi trenil, se je kazalec na uri pomaknil na eno po polnoči.

“Hm, pa kaj zato?” se skuša opravičiti Peter. Saj je danes sobota in . . . plača je bila včeraj. Sploh pa . . . ali je še kdaj minula poštna slovenska seja ali vaja brez piva? Neumnost!

Peter ima glavobol in skrajno zopern okus v ustih. Toda vse to bi še prezrl, ko bi imela njegova Mary nekoliko več smisla za društvene in kulturne žrtve. Pa ga nima, vzlic temu, da jo je že večkrat vzel s seboj na razne sestanke in priredbe. In tako bodo najbrž zopet dolge litanije, ko so prebudi. Kaj, ko bi se ji postavil po robu in ji odločno povedal, da “sem jaz gospodar v hiši,” se zablisne Petru . . .

Medtem je sedla Mary muha na nos. Njej se pridruži še druga in tako se prične veselo rajanje na površini nosa. Aha, najbrž zaljubljen parček; si misli Peter. No, prav tak parček sva bila midva z Mary nekoč. Kje je že bilo? Aha, na pikniku sva se spoznala. Jaz sramežljiv kot šolarček, a ona zapeljiva kot sirena. Pa me je počasi vjela v svoje mreže. Da bi jo koklja brnila . . . Muhe postajajo čimdalje bolj predrzne. Ena je sedla Mary na bradavico in se zamotala v dolge kocine. Tedaj pa prične Mary sumljivo širiti nosnice. Globoko zajame sapo in pihne v zrak kot lokomotiva, z roko pa čofne po nosu in se polagoma prebudi . . .

Peter se potuhne, toda Mary že pozna njegove kaprice. S kretnjo, ki bi je ne prisodil njenemu obilnemu telesu brene Petra z nogo v zadnji del telesa, da se je revež malone znašel na tleh.

“Nesnaga ti pijana! Si se zopet privlekel zjutraj domov?” prične kričati Mary. “Pa kako ti lepo potihoma pride, da bi me premotil. Ne boš Jaka! Ej, prav dobro sem slišala, ko si sezul čevlje v kuhinji. Nato si pa stikal za črno kavo, ker ti je gorelo v želodcu . . .!”

“Toda draga moja Mary. Imeli smo sejo zaradi obletnice društva in . . .”

“Šerap . . . ti in tvoje seje! Po beznicah imaš seje z ničvrednimi babami. O, saj te poznam! Sploh je pa že čas, da opustiš tiste neumnosti. Kaj pa imaš od tega? Ali te ne bo nikoli pamet srečala? Poglej druge dedce, kako so pametni . . .”

“Ampak . . . !”

“Nič ampak. Res ne vem, kaj me je premotilo, da sem se nataknila na takega figovca kot si ti. Imela sem fantov, bogatih in lepih, nič koliko . . . Pa še nekaj! Ali nisi dobil več-

raj plače? Kje imaš ček? Gorje ti, če si ga že izmenjal!”

Peter zbere ves svoj pogum. Njegove oči žarijo kot tigrove. Skoči po koncu kot bi imel sršenovo gnezdo v hlačah in zakriči: “Jezik za zobe, koza stara! Jaz sem gospodar v tej hiši!”

Mary obstane za trenutek od presenečenja. Nato pa stisne pesti, stopi pred Petra, ki se je od strahu že sesedel in pravi: “Nesramnež! Bučo bi ti razbila, pa se ne izplača, ker je itak prazna. Gospodar! Ha, ha. Ta je pa lepa! Naj bo. Za danes ti prizanesem, ker je ravno najina petindvajsetletnica. Toda v bodoče pazi, kako boš govoril z menoj, sicer . . . !” Mary si natakne copate in odraca v kuhinjo, kot bi se nič ne bilo zgodilo.

Peter je debelo gledal za njo in tiho zaklel.

Iz kuhinje se kmalu začuje živahno klepetanje. Sosea si je namreč prišla izposoditi tri jajčka od Mary. Ženski se najpreje pogovarjata o gospodinjskih zadevah. Nato si ogledata nova zagrinjala na oknih. In končno pričneta obirati ljudi, kar od kraja.

“Ali že veš, da je imela Kovačeva bebička? Pa šele šest mesecev je poročena!” pravi sosed.

“Ali res? Beži no, beži. Joj, joj. Kdo bi si mislil! Pa, kako se je držala, kot mati Božja! Ja, saj pravim. Ta mladina!” pripomni Mary.

“Pa Novakovka se bo zopet poročila. Že tri dedce je spravila na drugi svet; ta butara stara. Pravijo, da ima bela jetra . . . !”

“Ježeš! Kaj poveš? No, saj je še dokaj močna bunka. Še marsikatero punčaro poseka. Toda malce sramu bi pa lahko imela. Saj ima vendar že otroke poročene!”

Ženski ste drdrali naprej, dokler se ni sosed spomnila, da jo doma čaka lačen možiček.

*

V mali dvorani Narodnega doma je bilo tisto soboto živahno kot v panju. Ženske so kuhale, cvrle in urejevale dolge mize. Moški so krasili strop in donašali razno pijačo za točilno mizo. Vse delo je strokovnjaško nadzirala Bizgečeva hčerka Nancy. Bila je utrujena. Pa kdo bi ji zameril? Že ves mesec je v največji tajnosti vabila razne prijatelje in znance Bizgečeve družine na presenečenje, ki se ima vršiti v proslavo petindvajsetletnice zakonskega življenja njenih staršev. Na listi je imela okoli stopetdeset imen. Mnogi so se odzvali vsled

spoštovanja do Bizgečevih, a drugi zaradi zabave. Med slednjimi je bila zlasti mladina.

Kazalec na uri se je pomikal proti osmi zvečer. Gostje so pričeli prihajati. Moški so šli takoj k baru, dočim so ženske posedle za pogrnjene mize. Otroci so se počutili kot doma. Ko so se nadržali po podu, so šli k mizam in se spravili nad potico in sadje. Matere so se jim zadovoljno smejale. Le sempatje je katera pripomnila: "Don't do that, Johnny!"

Medtem se je pa pred Bizgečevo hišo ustavil avto. Iz njega stopi Petrov prijatelj Krmežljavček in njegova žena. Njuna naloga ni bila baš prijetna. Po Nancynem navodilu sta imela izvabiti Petra in Mary v Narodni dom na presenečenje, kot se ob takih prilikah spodobi.

Ko vstopita v hišo, se je Mary pravkar odpravljala spat, dočim je Peter dremal na divanu.

"No, kaj je pa vaju pripeljalo nocoj k nam? Kje pa je pes crknil?" vpraša Mary in nič kaj prijazno ne pogleda Krmežljavčka, ki pomežikne Petru.

"Ej, kaj bi. Čestitat sva prišla k vajinemu jubileju. No, in ker je ravno sobota, sva mislila, da bi malo pokrokali v ta namen," pripomni Tone Krmažljavček.

Peter poskoči od radosti in pravi: "Imenitna ideja! Jaz sem že sam nato mislil. Kam pa gremo?"

"Seveda, samo krokali bi—cigani. Saj se vama še snočnji ni izkadil iz vampov," se raztogoti Mary.

"Ej, pusti dedce, Mary. Saj jih itak ne bova spreobrnili. Pa napravi nocoj izjemo. Saj petindvajsetletnica je samo enkrat v življenju," doda Krmežljavka.

"Da, samo enkrat v življenju!" pritrdi Peter in globoko vzdihne.

"Pa naj bo. Ampak da ga vidva ne bosta zopet lomila!" zažuga Mary Petru in Tonetu.

Pred narodnim domom je bila Nancy na straži kot je bilo dogovorjeno. Ko se je bližal Krmežljavčkov avto, so luči v dvorani ugasnile. Tone je izčrpal vso svojo zgovornost, da je končno po ovinkih pripeljal v dvorano, nič slutečo Mary in Petra. Tedaj pa zaori iz stoterih grl: "Surprise!" Luči se zopet užgo, godci pa zaigrajo veselo poskočnico.

Mary in Peter sta kar zijala od presenečenja. Prva se je zavedla Mary. Stopila je h

Krmežljavčku in mu dobrohotno zažugala, rekoč:

"Ti frdamani Duldek, ti! Pa kako naju je lepo speljal na led."

Prva jima je čestitala Nancy. Za njo pa njen "Boy Friend" Rudy. Nato so ju obsuli še drugi. Končno so ju odvedli na častni prostor za mizo. Sosedova hči jima pripne šopke. Gostje posedajo. Belo oblečena dekleta pa prinašajo na mize razne dobrote.

Prične se ceremonija. Predsednik omizja, Krmežljavček vstane in potrka z vilicami na prazen kozarec. Ko se odkašlja, prične govoriti nekako takole:

"Dragi rojaki! No ja, kako bi dejal. Vsi veste, zakaj smo se danes tukaj zbrali. Zato smo se zbrali, da obhajamo srebrno poroko tega le našega, z vsemi namazanega Petra Bizgeca in njegove babnice Mary. V bukvah bremo, da se hrast omaje, ampak našega Petra ne omaje noben veter in tudi slana ga ne pomori. Le pogledjte ga, kako gleda kot miš iz moke in če bi se še obril, bi bil videti kot kakšen fant . . . čeprav se že petindvajset let valja v zakonski postelji. I, no ja, včasih menda tudi pod posteljo!"

Po dvorani se razleže splošen krohot. Vse oči so uprte v Mary, ki kar škrtla od jeze. Krmežljavček nadaljuje v zadregi:

"I, no ja. Pa tudi Mary še ni za v smeti, čeprav bi težko dobila lepotično nagrado. O, še je greha vredna! Saj je okrogla kot pomaranča. Škoda, da nisem vdovec . . .!"

"Kdo te pa mara, pokveka prismojena!" zavpije Mary.

"I, no ja. Pa naj že bo kakor hoče. Jaz jima želim, da bi še dolgo let skupaj travo tlačila. Obenem pa dam besedo našemu narodnemu voditelju, Vekoslavu Kifelcu."

"Živio Kifec! Huraa!" zadoni po dvorani.

Kifec, lepo rejen možakar, si obriše potno čelo in natakne očala. Ozre se po dvorani kot bi se ves svet vrtil okoli njega in prične:

"Gospod predsednik in cenjeni gostje! V izredno čast si štejem, da se nahajam nocoj med vami. Veseli me, da ste se v tako častnem številu odzvali vabilu hčerke našega spoštovanega kulturnega in društvenega delavca, Petra Bizgeca in njegove cenjene soproge Mary, ki je vzor vseh žensk v naši slavni naselbini."

"Ta pa govori kot bi rožice sadil. Še faj-

mošter ne znajo tako lepo zaokrožiti," se začuje pritajen šepet ženskih po dvorani.

"Peter Bizgec je narodni mučenik! On je povsod med prvimi, kjerkoli gre za napredek, bodisi v cerkvi, Narodnem domu, ali pa v lokalni politiki. Peter ni noben sanjač, temveč praktičen mož, ki ve, kaj hoče. Navzlic temu pa neprestano dobiva brce, dočim vživajo priznanje narodovi izkoriščevalci in lenuhi. Seveda ima tudi Peter napake, toda njegova dobra dela te napake z lahkoto odtehtajo."

"Tako je! Živio Bizgec!" Se začuje po dvorani.

"Peter in Mary obhajata danes srebrno poroko. Petindvajset let se že kljunčkata kot dva golobčka!"

Bizgec se skremži in postrani pogleda Mary.

"Petindvajset let že vživata dobrote zakonskega stanu! Moja iskrena želja je, da bi jih vživala še najmanj petdeset let. Dražestna hčerka Nancy naj pa nadaljuje z očetovim delom v korist naše dične naselbine!"

Sledi gromovito ploskanje v dvorani.

Krmežljavček vstane in se zahvali govorniku, nakar naznani občinstvu, da bo imel zaključni govor sam slavljenec dneva, Peter Bizgec.

Peter je pravkar obiral piščančvo nogo. Že malce natrkan, se za hip zdrzne in pogleda Mary. Nato nekoliko pomenca in prične:

"Cenjeni prijatelji! Globoko ginjen, kot pravijo, se vam v imenu Mary in Nancy zahvaljujem za nocojšno proslavo. Gospod Kifelc

je povdarjal moje skromne zasluge za našo javnost. Nič ne rečem. Lepo je govoril. Ampak, če se ne motim, je nekje zapisano: Ne le, kar veleva mu stan, kar more, to mož je storiti dolžan. Tako je! Zato vam pa povem, da bo prej čebula rasla na naši črešnji, preden pojedem jaz v pokoj—pa če se tudi Mary na glavo postavi!"

Mary ga dregne in mu pošepeta: "Kaj pa klobasaš? Tepec!"

Peter se v zadregi zmede.

"Danes ob petindvajsetletnici obujamo nove nade, ko takole sedimo pred klobasami in penečim pivom in si gasimo svojo žejo..."

Po dvorani se razlega splošen smeh.

"Zato pa podvojimo naše sile v splošno korist slovenske naselbine. No, in ker vem, da vas že podplati srbijo, vas ne bom več zadrževal. Želim vsem skupaj obilo zabave in vam kličem: živeli!"

"Živela Bizgečeva obitelj!" zaori po dvorani.

Govorom je sledil nastop pevskega zbora "Domovina." Ko so pevci odpeli "Pozdrav," je imela Mary od ginjenja solzne oči.

Godba je zaigrala valček. Prva sta plesala Peter in Mary, nakar se je razvilo splošno rajanje, katerega je zaključil oskrbnik Narodnega doma ob treh zjutraj.

Poslednji so odhajali iz dvorane Bizgečevi in Krmežljavčkovi. Peter in Tone sta se držala pod pazduho in pela s hripavim glasom: "Prej pa ne gremo dam, da se bo delal dan..." In ker sta bili tudi ženski dobro razpoloženi, ni bilo doma hujših posledic.

Mussolinijeva slava

NEKDAJ JE SLOVEL KOT VELIKAN, če ne drugje, pa vsaj v Italiji, kjer so morali govoriti in pisati tako kot je bilo ukazano; in ker je bil zakon, da je Mussolini velikan, ni bilo glasnega ugovora proti temu. Bilo bi nevarno. Na tihem so sicer mnogi šepetali, ne vedno spoštljivo, ne vedno ponižno.

Zadnje tedne se je položaj nekoliko popravil, ker so prihrule nemške oklopne divizije in rešile del Mussolinijevih razvalin. In v Ljubljani so po "absolutno zanesljivih" poročilih iz Rima, odkoder še nikdar ni prišla no-

bena laž, italijanski zavojevalci dobili "udanostne izjave," kar je mogoče, kajti bil bi čudež, če ne bi bilo tudi tam nekoliko petokoloncev; vrhu tega se udanostne izjave brez napora fabricirajo. Tako ima Mussolini vsaj nekaj, da pokaže Italijanom in jih nekoliko potolaži. Bil je skrajni čas, kajti tolažbe so bili že nujno potrebni. Koliko pa bo zalegla, je drugo vprašanje, kajti na strašne batine, ki jih je mogočna Italija dobivala od male Grčije, preden so Dolfetove legije prišle na pomoč, ne bo lahko pozabiti. Razpoloženje, ki se je v Ita-

liji začelo kazati, ko so prihajale vesti o porazih ena za drugo, ima bolj globoke korenine kot bi fašisti hoteli priznati in zavest, da so nemški tanki in bombniki izvršili, česar vse italijanske trume niso mogle, ne bo zabrisala tega razpoloženja, temveč bo le še bolj poostri- lo sovraštvo proti Nemčiji. Zakaj ljudstvo se zaveda, da je Italija postala nemški protektorat in da je fašizem odgovoren za to.

V Berlinu sicer nihče ne pravi tega. Interesom nacizma ne bi služilo, če bi se že danes pokazalo silno nasprotje med obema glavnima deželama osišča, ker vedo, da v vojni tudi moralni elementi dosti štejejo. Sicer pa tudi ni treba potrjevati dejstev z besedami, ki jih ne bi ne utrdile, ne oslabele. Dovolj je, da poznajo nacijski mogotci ta dejstva in že preveč je, da jih spoznava tudi italijansko ljudstvo. Za to namreč še ni čas. Za sedaj mora osišče ostati složno. Kadar zavihra svastika po nacijskih računih nad ostalim svetom, bo čas, da se tudi o Italiji pove resnica in se proglasi za nemško last.

Dnevniko so že marsikaj poročali o nemški penetraciji Italije, a sedaj prihajajo od tam ljudje, ki so dolgo živeli v deželi, opazovali dogodke, videli velike izpremembe in lahko podajo celotno in jasno sliko o položaju, ki je nastal, ko se je začel Mussolinijev jezik krajšati.

Neki Italijan, ki ima v domovini mnogo sorodnikov pa zaradi tega noče podpisati svojih člankov s svojim imenom, pravi med drugimi:

“Sedanja vojna ni bila v Italiji nikdar popularna. Prvi razlog je veliko pomanjkanje, v katerem živi ogromna večina italijanskega ljudstva. Beda ne vliva v duše vojnega navdušenja. Drugi razlog je ta, da italijanske mase nikdar niso bile v srcu fašistične in se niso vnamale za vojno, ki bi še bolj utrdila fašizem. Tretji razlog je stara antipatija italijanskega prebivalstva do vsega, kar je nemško. Po njihovem prepričanju ni prišlo iz Nemčije nikdar nič dobrega za Italijane. Celo ko so v mirnih časih prihajale trume turistov v Italijo in je turistika bila ena največjih naših industrij, so trgovci, hoteljerji, gostilničarji, vodniki in drugi, ki so prihajali v neposredne stike s posetniki ljubili vse narodnosti bolj kot Nemce, katere so — bodisi po pravici ali po pomoti — smatrali za skopuhe in prevzetnike. Dolgo

pred sedanjo vojno, ko je Hitler prihajal v Rim in so njemu in njegovim trabantom prirejali parade in bankete, so ljudje godrnjali in včasih so imeli karabinjeri dosti posla, da ni sovraštvo do “nepoklicanih gostov” javno izbruhnulo. Če pa bi bil takrat kdo Italijanom dejal, da se bodo kdaj bojevali ob strani Nemcev proti Franciji in Angliji, bi najbrže karabinjeri ne zadostovali za ukrotitev ljudstva. Nobena tajnost ni, da tudi v redni armadi ni bilo nobenega prijateljstva do Nemcev. To je treba imeti pred očmi, če se presojujejo številni porazi italijanskih čet. Vedeti je tudi treba, da se je korupcija silno zajedla v fašistično organizacijo in da Italija vsled tega ni bila pripravljena za vojno. Ne tisočaki, temveč milijoni, ki so bili namenjeni za oboroževanje, so izginili v neznanih žepih. Ljudstvo sicer šepetaje omenja imena, toda kdo bi se upal, javno ziniti kaj tako nevarnega, ko imajo prav tisti moč, ki so najbolj osumljeni? Resnica je, da so v časih, ko tako rekoč vsa Italija strada, nekateri fašistični voditelji obogateli, da se lahko merijo z glasovitimi ameriškimi milijonarji. Tudi ko so že čete odhajale na bojišča, odkoder jim je bilo obljubljeno, da se bodo v najkrajšem času zmagovito vrnile, ker ni nihče pričakoval čudovitega odpora Anglije, se sovraštvo do nacijev ni utajevalo. A sedaj, ko je vsa Italija polna nemških čet, njihovih političnih komisarjev, njihovih tajnih policistov in špijonov, je to sovraštvo postalo skoraj epidemično. Povsod se stiskajo pesti, švigajo bliski iz oči in marsikdo pozabi na nepoklicana ušesa in besedi “maledetti Tedeschi” je pogostoma slišati, kjer bi tak izraz najmanj pričakovali.

“Nemški gestapo ve to. Dosti Italijanov je že poplačalo tako predrznost, vsakega pa vendar ni mogoče doseči. V Berlinu so seveda imeli druge razloge za pohod na Balkan. Zahtevala ga je njihova strategija, ki sega venomer po novih ciljeh. Ali razen tega je bilo tudi treba storiti nekaž za Mussolinija in za rešitev njegovega ugleda; če pade on, bi lahko padel ves italijanski fašizem in Nemčija bi namesto “zaveznika” čez noč lahko dobila novega sovražnika. Javna tajnost je sicer, da Nemci prezirajo naše vojaštvo, dasi res ni tako slabo kot oni mislijo, če se bojuje za cilj, ki ga navdušuje, če je opremljeno kot je treba in če ima prave voditelje. Toda zaničevanje ali spoštovanje, dejstvo ostane, da v sedanjih razmerah Nem-

čiji nikakor ne bi koristilo, če bi morala velik del svoje armade in svojih mehaniziranih sredstev porabiti za vojno z Italijo. Torej je bilo v interesu nacizma treba podpreti Mussolinija in ga rešiti. To se je sedaj zgodilo, toda če v Berlinu mislijo, da so s tem pridobili srca Italijanov, se silno motijo. Bolj verjetno pa je, da ne mislijo tega. Po njihovih teorijah ni važno, kaj ljudstvo misli in kako čuti in če Mussolinijeva roka ni več tako železna kot se je nekdanj zdelo, ji bodo gestapovci dali več moči. Ampak tudi ta sila ne bo večna. V Italiji je še dosti ljudi, ki ne morejo pozabiti, da je njihova domovina imela Mazzinija, Cavourja, Garibaldija in da je apel svobode vedno našel odziv v italijanskih srcih. Ti se ne tolažijo s skoraj nepričakovanimi "pridobitvami" fašizma, ampak z upom, da zmaga Anglija s svojimi zavezniki; njihovo zmago bi smatrali za svojo, kajti v fašistih ne vidijo predstavnikov, temveč izdajalce prave Italije ..."

Drugo, a bistveno nič drugačno sliko podaja Martha Brown, ki se je pred kratkim vrnila iz Italije v Zedinjene države. Njen mož, ki je bil radijski oznanjevalec, je bil takrat še v Italiji, dobil pa je že ukaz, da mora zapustiti deželo. Začela je pisati svoje poročilo natančno ob času, ko je vedela, da je prekoračil italijansko mejo. Lahko je uginiti, zakaj ni prej začela.

Pred vsem pravi gospa Brown, da je položaj v Italiji mnogo slabši kot mislijo ljudje v Ameriki. Angleška blokada resnično učinkuje, vsled česar so ljudje slabo hranjeni, na tisoče jih pa naravnost strada. Pomanjkanje surovin je ohromilo mnogo italijanskih industrij. Ljudstvo čim dalje bolj spoznava, da ni Italija nič drugega kot še ena od Nemcev zasedena dežela. Na važnih mestih v industriji so skoraj povsod Nemci. Zaradi tega je ljudsko razpoloženje veliko bolj bridko napram fašističnim voditeljem kot napram Angležem in mnogo Italijanov je pisateljici zaupno reklo, da bi pozdravili angleško invazijo, če se ne bi bali, da postane vsa dežela veliko boljše. Toda opozicija, ki je po njenem mnenju velika, nima voditelja, vsaj sedaj še ne, velik del prebivalstva je pa postal popolnoma apatičen.

Fašistična organizacija je popolnoma demoralizirana in neuspešna. Zaklonišč za slučaj bombnih napadov ni ne v Rimu, ne po drugih italijanskih mestih. Če bi Angleži resno začeli

bombardirati Italijo, bi to povzročilo največji kaos. Angleži ne store tega, ker si nočejo odtujiti italijanskega ljudstva in gospa Brown misli, da je to z ozirom na bodočnost zdrava politika.

Ko je Italija vstopila v vojno in so bili alpinci poslani na francosko mejo, so dobili bombažne uniforme, ki so bile namenjene za Libijo, čete v Afriki so pa dobile volnene uniforme, katere bi bili morali dobiti alpinci v zasneženih hribih. Tak nered se opazuje na vseh koncih in krajih.

Pisateljica govori o "spontanih" demonstracijah, s katerimi so se fašisti vedno bahali, češ: vidite, vse ljudstvo je z nami. Zadnja taka spontana demonstracija se je izvršila, ko je japonski zunanji minister Macuoko prišel v Rim. Izvršila se je po receptu, ki velja skoraj za vse podobne slučaje. Sli raznesejo na tisoče kart po mestu, ki nalagajo ljudem, da naj bodo ob tem in tem času na tem in tem mestu. S teh zbirališč gonijo potem fašistični zaupniki čete kakor črede na mesto demonstracije; fotografi so povsod razpostavljeni in propagandi služijo take slike izvrstno.

Fašistična desorganizacija sega tudi v mornarico. Zadnja storija te vrste, ki jo je slišala pisateljica, pravi, da se poveljniki mornarice ne morejo spominjati, kje so posuli morske mine in sedaj se mornarji boje v prvi vrsti angleških ladij, v drugi pa svojih lastnih min ... Druga povestica pravi sledeče: Kot je znano, so se enkrat angleški letalci s padali spustili na italijanska tla. Ko se je to zgodilo, se je vojaku na straži zazdelo, da vidi neke pege v zraku in je telefoniral poveljništvu. Od tam pa je dobil odgovor, da je najbrže pijan. Preden je mogel prepričati svoje poveljnike, da so Angleži na poti, so bili padalci že na tleh in so ga ujeli. Ta zračni napad je bil uspešen. Padalci so tako močno poškodovali važen vodovod in neke železniške proge, da so postale nerabne. Pozneje so nekatere izmed njih ujeli, drugi so pa pobegnili z ladjo. Vsi padalci so bili italijanskega pokolenja, nekateri izmed njih z Malte in vsi govore dovršeno italijanščino. Mnogo Italijanov misli, da jih je nekaj še v Italiji in antifašistom se to dobro zdi.

Kot rečeno, primanjkuje hrane. Kruh je večinoma narejen iz kostanja, koruzne in krompirjeve moke. Spageti, katerih je vedno manj, so umazano sive barve. Ob koncu aprila je

bila vsa pšenica porabljena. Najboljše razmere so še v Rimu, ker živi tam večina fašističnih veljakov in ti hočejo dobro živeti. Toda cene so previsoke za navadno ljudstvo. Ribe so po dolar in 75 centov funt (v ameriškem denarju), teletina po dolar in 25 centov funt. Masla je vsakemu odraslemu dovoljena petina funta na mesec. V Rimu je 120 mesnic; dan, preden je gospa Brown odpotovala, ob začetku marca, je bilo zaklanih 200 krav — ena krava za šest mesnic.

Značilna je sledeča dogodbica, o kateri je pisateljica slišala. Neka žena je prišla v trgovino in je hotela kupiti jajce. Trgovec ji je povedal, da velja eno liro in štirideset centesimov, kar je približno sedem centov ameriške veljave. Ker ni imela dovolj denarja, je rekla, da se vrne. Čez nekaj časa je res prišla in kupila jajce. Nato pa je storila nekaj komaj verjetnega. Kakor v vsaki italijanski trgovini, sta bili tudi tam na steni sliki italijanskega kralja in Mussolinija. Žena je stopila nazaj, pogledala Mussoliniju naravnost v obraz, pomerila in zalučila jajce v njegov nos. Morda še bolj zanimivo je pa to, da se ji nič ni zgodilo.

Duce je postal skrajno nepopularen med ljudstvom. Pisateljica je slišala neštete dovtipe na njegov račun. Celo med fašisti je izgubil nekdanji ugled.

Pred kratkim so obnovili skupino, znano pod imenom Squadristi. To so tisti rokovnjači, ki so v začetku fašističnega režima izvrševali teror, napajali ljudi z ricinovim oljem, pretepali z bikovkami in "po potrebi" tudi morili. Ta zloglasna organizacija sodeluje s Himmlerjevimi biriči. Gestapo je prodrla že v vsako italijansko mesto in pomaga reorganizirati te tolovaške čete.

Mnogo antifašistov je vstopilo v armado z namenom, da vrtajo od znotraj in vsaj deloma se nekateri italijanski porazi lahko pripisujejo njihovem delu.

Angleži in Grki so spoznali, da ne smejo pustiti fašistov in antifašistov skupaj, kadar ujamejo kakšno italijansko četo. Če bi jih, bi antifašisti poklali nepoboljšljive fašiste. V času, ko so Grki topli Italijane v Albaniji, ni bil italijanski tajni glavni stan niti v Albaniji, temveč v mestecu Bari v Italiji.

V Rimu govore, da spi Mussolini vsako noč na drugem mestu, večinoma v oklopnem vagonu, katerega mu je svoj čas podaril Hitler.

Tudi kraljeva nekdanja popularnost je splavala po vodi. On se največ bavi s svojo zbirko starega denarja in znamk in ve prav malo o resničnih dogodkih.

Prišlo je že tako daleč, da je vsakdo kaznovan, če ga zasačijo, da je rekel kaj neljubega o Nemcih. Vsi koncentracijski tabori so že prenapolnjeni. V vsakem ministrstvu in pri vsaki važnejši oblasti je kakšen Nемец na odličnem mestu. Prvi so prišli v Italijo nemški tetaici. Sedaj je pa že tako, da človek ne more priti v bar ali v gostilno, ne da bi imel na eni strani uniformiranega nacija, na drugi pa civilno oblečenega nemškega agenta za soseda. Nemška avta švigajo po italijanskih mestih in telefona se skoraj nihče več ne poslužuje, ker je znano, da prisluškujejo gestapovci. V Rimu je nemški glavni stan v "Hotel de la Città" v Via Sistina.

Preden je Italija stopila v vojno, so nekateri svetovalci svarili Mussolinija, trdeči, da nima vojska ne dovolj moštva, ne dovolj opreme, toda on je rajši poslušal prilizovalce, med katerimi so si mnogi napolnili žepe z denarjem, ki je bil namenjen za armado.

Ko je postajal vojni položaj Italije bolj in bolj nevaren, je začelo člane fašističnega glavnega sveta skrbeti. V Rimu pripovedujejo, da so meseca januarja zasnovali zaroto proti Mussoliniju, katerega so hoteli odstraniti, narkar bi svet prevzel vlado. Ta bi morala najti pota, da se Italija obvaruje neprenehoma naraščajočega nemškega vpliva. Kocka je določila justičnega ministra Dina Grandija za eksekutorja. Maršal Graziani je izjavil, da se bo strinjal z vsem, kar sklene glavni svet. Kot vrhovni poveljnik armade pa bi moral biti navzoč v Rimu, kadar bi bil Mussolini ubit in bi se sestavila nova vlada. Toda Graziani na določeni dan ni prišel v Rim, bodisi zaradi obupnega položaja v Libiji, bodisi iz kakšnega drugega razloga. Atentat je bil odložen za teden dni. Medtem pa je Mussolini zvedel o načrtu. Razni ministri, vštevši Grandija so bili poslani na fronte, Graziani pa je kmalu na to "demisijoniral."

Pisateljica ne prisega, da je povest resnična, vendar pa se zdi verjetna in razlaga uganko, zakaj so bili ministri nenadoma poslani na razne fronte. Če je bila zarota ali ne, vsekakor so se fašistični poglavarji bali, da postane Mussolini popolnoma lutka v Hitler-

jevih rokah. To pa se je sedaj zgodilo. O Mussoliniju mislijo v Italiji, da je bolan. Na nekem shodu v severni Italiji se je zgrudil, preden je mogel končati svoj govor. Kaj mu je, se ne ve, mislijo pa, da je nekaj narobe z njegovim srcem. Sam se ne zaveda, da je prišel že popolnoma pod nemško oblast in Hitler in njegovi ljudje mu puščajo vero, da je še vedno

vodja. Tudi kadar spravijo vso Italijo pod svojo kontrolo, ga bodo najbrže pustili na njegovem mestu, dokler ne bo vojna končana — kot mislijo, z njihovo zmago in pride končni obračun tudi z Italijo. Dotlej pa bo Mussolini, kar je sedaj, namreč Hitlerjeva lutka. On, ki je nekdanj mislil, da je Hitler le njegova slaba kopija!

Črepinje

E. K.

(Konec)

KO STA SE VZELA, sta oba mislila, da bo poslej vse drugače. Kar je bilo, je minilo kakor da nikoli ni bilo. Zapisano je bilo le s kredo na črni tabli in mokra goba zbrise to kakor bi odpihnil. Tonetova volja je hotela pozabiti vse. Tudi če je Rimle res imel kaj opraviti z njo in če se je lagala, ko je tajila, je bilo to v tistih starih časih, ko še nista bila mož in žena in ni njegova pravica veljala nič več kot vsaka druga. Milada je bila neizkušena, Rimle pa premeten, izurjen in z vsemi mazili namazan babjek. Ko je slišal o stvari, ga je res bolelo, a zdaj mu ne dela več bolečin in tako lahko naredi križ preko tega. Saj mu je, ko je bila bolna povedala, da ga ima rada in sama je predložila poroko. Zdi se, da bolezen včasih ozdravi človeka, četudi je to neumno slišati. Pa menda ni tako neumno. Človek leži sam po cele dni v postelji in ne more delati nič. Noč in dan ne more spati, torej mora misliti. Tako je tudi Milada morala prebirati svoje misli in te so ji pokazale pravo pot. Ko je ozdravela, ni bila premagana le bolezen, ampak pokopana so bila leta norosti, zmedenosti in iskanja. To je tisto: Iskala je in ni mogla najti, ker so ji misli frfotale na vse strani in jih ni mogla zbrati. Kaj je čudnega, če se dekle pri iskanju zmoti in stopi v lužo? Glavno je, da ni ostala v mlaki.

Vse to je torej končano in ni več treba misliti na to. Misliti je treba le na to, kar pride, da ne najde sreča zaprtih vrat, kadar potrka. To bo njegova skrb in v sebi čuti toliko moči, da se nič ne boji.

Ko sta se peljala na sodnijo, je Tone v šali dejal: "Veš, če spoznava, da nisva eden za dru-

gega, se razporočiva. Na sodniji opravljajo oboje vežejo in razvezujejo." Milada je nekaj časa molčala kot da ni slišala, ali da ni razumela, potem pa je enostavno rekla: "Seveda. Jaz ti ne bom delala zaprek, če postaneš nezadovoljen z menoj." — "In jaz te ne bom uklepal, če boš hotela odfrčati drugam," je Tone z glasnim smehom odgovoril.

Najbolj vesel je bil Miladin oče. Mož ni bil neumen, kar je pričala njegova kmetija. Dasi ni bila zemlja nič drugačna kot po vsem kraju in niso nebesa delala zanj drugačnega vremena kot za ostale farmarje, je vedno toliko pridelal, da ni bilo nikdar pomanjkanja v hiši. Poleg tega, da je bil dober poljedelec in se ni nikdar branil novih načinov obdelovanja, je imel tudi precej trgovskega duha in se ni dal varati kakor nekateri sosede, ki so pošiljali najlepše jagode prekupovalcem v veliko mesto in so dobili zanje komaj dovolj, da so pokrili stroške za košarice, zaboje in pošiljatev. Vendar pa njegove oči niso videle vsega in včasih so bila njegova ušesa kakor gluha. Svojo Milado je smatral za vzorno dekle, ki je vredno najboljšega moža, da ga osreči s svojo čisto ljubeznijo. Tone je bil v njegovih očeh tak mladenič. Nekoliko je na to menda vplivalo staro prijateljstvo, ki je vladalo med njim in Tonetovimi starši. Tudi je rajši videl, da poroči njegova hči "našega človeka" kot kakšnega "Dačmana" ali "Ajriša." In vedel je, da je Tone fant, ki se ne boji dela in ne teka za vsakim krilom. Graščine ne bo sezidal njegovi hčeri, toda dokler bo v deželi dela za pridne roke, je ne bo pustil stradati, če pa pride kakšno slabo leto, je v banki par dolarjev, ki bodo pomagali, dokler se ne vrnejo dobri časi. Vse

je torej po njegovem prepričanju bilo tako, da ni bilo želeti boljšega in iz njegovih oči je v tistih dneh sijalo samo zadovoljstvo in veselje.

Tone je začel računati. To je bilo zanj novo. Doslej je bila njegova matematika zelo enostavna. Na plačilni dan je dobil ček. Od tega je bilo treba dati nekaj materi za hrano in stanovanje, s tem, kar je ostalo, pa je bilo treba izhajati do prihodnjega plačilnega dne. Sedaj je postala stvar nekoliko bolj zapletena, kajti po glavi so mu šli načrti. Rojen je bil na kmetiji; dasi je hodil delat v mesto, je preživel skoraj vse svoje dni na kmetiji in ker je tudi Milada prišla z enake domačije, so njegove sanje šle za malo farmo, ki naj jima postane dom — njima in njunim mladim. To pa ni bilo več tako enostavno kakor njegovo dosedanje življenje. Dolgo je premleval vso stvar sam v sebi, naposled pa je omenil nekaj Miladi. Če je pričakoval, da bo zaplesala od veselja, se je zmotil. Pogledala ga je debelo in vprašala: "Kdo pa bo nama dal denarja? Farme se ne prodajajo več po dolar za akor kakor pravijo, da je bilo včasih."

Tone je pokimal.

"To je res. Mislil sem le, da bi sčasoma . . . Prav za prav bi le rad vedel, ali bi te to veselilo."

Milada je skomizgnila.

"Zakaj ne? Tudi na farmi je lahko lepo, če ni predaleč od mesta, kjer nimajo ne tekoče vode, ne elektrike, ne plina, ne ničesar."

Tone se je zamislil. Njene besede so ga neprijetno zadele, pa si ni mogel razložiti, zakaj.

"Pri nas so že dobili elektriko, saj veš, in telefon imajo že davno."

"Pa vendar ne misliš, da bi postal farmer?" je vprašala.

"Ne. Ampak nekje morava živeti; to se pravi, narediti si morava svoj dom, da bova res sama svoja, ne pa le nekakšna pritiklina. Mislil sem, da bi ti bilo na deželi bolj všeč kot med mestnimi stenami."

Milada dolgo ni odgovorila. Njene misli so bile kakor ptiči, ki frfotajo sem in tja in ne najdejo veje, na katero bi sedle. Na deželi je samota, v mestu je družba. Na kmetiji se nič ne more skriti, v mestu je dirindaj, v katerem se človek lahko izgubi. Na farmi je delo in sama nerodnost, v mestu so zabave . . .

Naposled se je obrnila k njemu in se nasmehnila. Če bi bil ostreje gledal, bi bil Tone opazil, da je smehljal bil kisel.

"Čemu vse to ugibanje? Danes in jutri in še nekoliko let ne bova imela tisočakov. Odloživa to vprašanje do tistega časa, ko bova lahko plačala, kar misliva kupiti." . . .

Nekega večera, ko je Tone prišel od dela, ga je Milada sprejela z naznanilom: "V ponedeljek začnem delati."

"Delati?" se je začudil Tone. "Kje? Kako ti je prišla ta misel?"

"Ves dan ubijam čas. Pametneje bo, če kaj zaslužim. Če bova delala oba, bo lože in si lahko kaj prihraniva. Saj si govoril o domu."

"Ampak nisem hotel, da bi se ti trudila."

"Ne boj se, ne bo me ubilo. Ali misliš, da sem doslej vedno le lenobo pasla? V tovarno za ženske obleke pojdem. Same ženske delajo tam."

Kakor da je hotela reči: na varnem bom, ne bo se ti treba bati.

Tone ni mislil na to. Mislil je le, kako hoče pomagati in kako dobra je. Ni ji branil. "Ampak če bo delo pretrdo, kar pusti . . ."

Milada je šla delat in se je pohvalila, da je lepo. Šivalni stroji so na elektriko, vse delo je razdeljeno, kar je treba znati, se hitro nauči.

Tone ni opazil da je ostala njegova mati brez vsake pomoči, kajti kadar je Milada prišla od dela, se ni moglo pričakovati, da opravi še kaj v hiši. In mati se ni pritoževala z besedami, v očeh pa bi ji bil lahko kaj čital, če bi bil poznal to abecedo.

Enkrat je Tone predložil, da se snideta po delu v mestu in se skupaj vrneta domov, toda Milada mu je razložila, da bi to bilo zelo nerodno, ker imata vsak svoje ure. Saj se vsak dan kdo pelje v isti smeri in jo lahko vzame s seboj, navadno pa počaka njen brat nanjo. Tudi ni treba, da bi vedno tiščala skupaj; lahko bi se je naveličal, če bi jo ves čas imel poleg sebe. Tonetu se ni zdelo, da bi se je nasitil, ugovarjal pa ni, ker je mislil, da je v takih rečeh pametnejša. Ob sobotah sta zahajala na plese, ob nedeljah sta obiskavala njene starše ali druge znance in Tonetu je čas potekal tako ugodno kot si je želel.

Včasih je Milada po delu ostala v mestu.

"Šla sem pogledat sliko. Clark Gable je igral. Walter me je pripeljal domov."

Walter Ryssen je bil knjigovodja v tovarni, v kateri je delala. Tone ga je komaj poznal, a bil mu je hvaležen, da se pobriga za njegovo ženo.

* * *

Manico je Tone bolj redko videl. Na svatbi je ni bilo in to ga je bolelo. Ko je spoznala, da ga je hudo peklo, se je posilila in dejala, da bi bila rada prišla, če je ne bi bila tisti dan glava tako bolela, da jo je hotelo raznesti.

Ko je minilo nekoliko mesecev in je Tone prišel, vprašat njenega moža za nekakšen svet, se je oglasila.

“Slišim, da Milada dela.”

“Dela, dela. Pomagati hoče.”

“Komu?” je vprašala Manica.

“Komu?” je zazijal Tone. “Meni — in seveda sama sebi. Nama. Če dva delata, prijeta dve plači v hišo. To je jasno.”

“A — tako. Nisem vedela.”

“Kam pa spet cikaš? Vsak človek razume to. Zakaj se delaš tako neumno?”

“Vsak človek je pameten ali neumen na svoj način. Če bi bil ti tako moder kot se delaš, bi držal svojo ženo doma.”

“V tovarni zasluži, doma pa ne bi. To pač ni nič novega, da delata mož in žena, če si hočeta kaj prihraniti in si kdaj napraviti svoj dom.”

“Za dom je treba več kot denarja.”

“Pa kaj?”

“To, da sta mož in žena res mož in žena.”

“Kaj pa sva midva?”

“Sam bi moral vedeti, če bi imel oči v glavi.”

“Dosti je teh ovinkov. Na dan z besedo. Kaj ti brede po glavi?”

“Skoraj, da se mi smiliš. Avto imaš, tvoja žena se pa mora voziti z drugimi. Ženo imaš, pa se mora zabavati z drugimi.”

“Zabavati! — Strupeni jezik! — Kaj, če jo kdo spremi v gledališče? Jaz sem truden zvečer po delu. Zato ni treba, da bi ona ostala brez vsake zabave.”

“Hm. Mene še nihče ni vodil v teatre brez mojega moža.”

“Če tebe ne vesele slike, jih drugi lahko radi gledajo. Čemu jih pa kažejo?”

“Žena spada v dom, ne pa, da se klati z drugimi, kadar je mož sam doma. Če mož ni copata, se žena ravna po tem.”

“Ali je to vse, kar veš? Če bi te hotel po-

slušati, bi mi naklafrala toliko, da bi sam zbežal v norišnico.”

Vstal je in bil je resnično razkačen.

“Tvoj dolgi jezik mi kaže, da me ne maraš v hiši in to željo ti lahko izpolnim. Tudi danes nisem prišel zaradi tebe, ampak zaradi tvojega moža. Poslej, če bom hotel govoriti z njim, ga poiščem drugod. Mene ne vidiš tukaj, dokler ti kdo ne pristriže jezika.”

“Ha! Od mojega jezika te bole ušesa. Ampak česar ne zveš od mene, je vendar resnica in kadar jo zveš od drugih, te bo tako bolelo, da boš cvilil.”

Tone je zaloputnil vrata za seboj in odhitel kakor da je gozd za njim vzplamtel.

Ko je prišel domov, mu je mati povedala, da je Milada telefonirala. Šla je gledat sliko, katero kažejo nocoj zadnjič in ker bo pozno, bo prenočila pri svojih starših.

Tone je le pokimal in ni odgovoril...

Drugi dan je po večerji omenil:

“Nič hudega ni, če ostaneš čez noč pri svojih. Ampak vendar pazi malo bolje na svoje korake. Ljudje imajo jezike, to bi že lahko vedela.”

Obrnila se je kakor da jo je kaj pičilo.

“No — kaj pa je zdaj spet?”

“Nič ni, ampak pravim ti, da ljudje obračajo reči po svoje in narede iz belega sivo, iz sivega pa črno.”

“Ne vem, kam meriš. Če misliš kaj slabega, kar povej. Saj si vedno rajši verjel drugim kot pa meni.”

“Nehaj s tem. Dobro veš, da to ni res. Jaz nisem kriv, da nekateri ljudje niso zdravi, če ne obrekujejo in zavijajo. Zato pravim: Ne spuščaj komarjev, da ne bodo mogli delati slonov iz njih.”

“Zakaj ne poveš naravnost, da si se me naveličal? Predolgo me že imaš in bi si rad prebral pa laziš po ovinkih. Kaj pa sem storila hudega? Ali naj vedno čepim doma? Ali mi niti tega ubogega kina ne privoščiš? Če se me hočeš otresti, povej kar naravnost. Rekla sem ti, da ti ne bom delala nikakršnih zaprek.”

Začela je z jeznim glasom, nadaljevala je kot trpeča žena, potem se je začela kisati in naposled se je zjokala kakor dekletce, ki je bilo tepeno.

Tone ni vedel, kaj bi počel. Smilila se mu je, z usmiljenjem pa se je borila jeza. Šel je do vrat in vzkliknil:

“Kar izcmeri se, morda boš potem znala bolj pametno misliti.”

S tem je odšel na polje in se ni vrnil v hišo, dokler ni priplaval mesec na nebo.

* * *

Nekako tri mesece potem je Milada prišla domov in naznanila:

“Odpovedala sem delo v tovarni.”

“Prav je,” je odgovoril Tone.

“Pa zakaj?” je vprašala mati.

“Oh — začeli so sitnariti. Dali so mi najslabši stroj in najbolj nerodno delo, tako, da bi si odrgnila vse prste pa ne bi mogla nič zaslужiti.”

“Bolje je tako,” je dejal Tone. “Doma ostani. Meni so priboljšali in tudi brez tvojih žuljev si bova lahko kaj prihranila.”

“Saj so druge tovarne. Pogledat pojdem kam.”

“Ni treba.”

“Nič ne bo škode, če najdem kaj dobrega.”

Dekleta v tovarni so pripovedovala drugačno storijo o njenem odhodu. V pisarni knjigovodje Walterja je bil — tako so govorile — tako bučen prizor, da je prišel ravnatelj gledat, kaj se godi. Milada je kričala kakor obsedena, baje zato, ker je Walter začel hoditi z drugim dekletom in konec je bil ta, da ji je ravnatelj pokazal vrata.

Miladi se ni mudilo z iskanjem drugega dela.

* * *

Kmalu potem je rekla Tonetu, naj se pripravi za očetovstvo. Zagledal se je vanjo z odprtimi ustmi, ustne so se mu začele trestiti, prava beseda mu ni prišla na jezik, naenkrat pa jo je pograbil in hotel zaplesati.

“Tone! Tone!” je jecljala in ga tiščala od sebe. Tedaj se je udaril po čelu in jo odpeljal na zofo. Ravnal je z njo kot da je iz stekla in od tega časa je skrbel zanjo kakor mati za dojenčka. Preden je odšla v bolnišnico, je govoril z vsemi strežajkami, ki so se blagohotno smehljale možu, vedečemu se kot da je prvi oče na svetu. In tako je ravnal, ko je otrok prišel na svet. Od dela je vsak dan hitel v bolnišnico in ostal pri Miladi, dokler ga ni sama prosila, naj odide, ker je trudna. Nosil ji je cvetlice in slaščice, vpraševal, kaj naj kupi za otroka, a ko sta prišla domov, ga je nosil in kazal vsem znancem. Našel je na njem toliko vrlin, kolikor so jih mogli imeti le vsi

novorojenčki celega mesta skupaj. Tisti, ki so mu bili resnični prijatelji, so kimali in se veselili, da je mogel biti tako neizmerno srečen.

Nekaj tednov pozneje je zvedel, da je v bližini neka farma pod baje ugodnimi pogoji na prodaj. Razmišljal je, se praskal za ušesi in se naposled napotil k stricu Mateju. Ta ga je poslušal in ko mu je Tone vse razložil, pri čemer je posebno vpletal potrebo doma za sina, je odgovoril, da je treba poizvedeti na sodniji, kako je vse s kmetijo, da ne kupi mačka v vreči. Če je vse v redu in nobenih skritih vozljev, mu posodi, kolikor je treba za prvo odplačilo in za ureditev, Tone pa mu bo po malem odplačeval.

Vozljev ni bilo in Tone je postal gospodar na farmi.

“Dobro bo to,” je omenil Matej, “ne le za otroka, ampak tudi zate in za Milado. Dobro, če bo le hotela. Veš, Tone, gospodar moraš biti ne le na kmetiji, ampak tudi v svoji družini. Ne pravim, tiran. Jaz bi bil zadnji, ki bi priporočal kaj takega. Nekatero žene ne potrebujejo nikogar, da jih vodi, nekatere morajo same voditi, nekatere pa morajo imeti vodnika. Seveda, včasih tudi to ne pomaga. Ljudje niso narejeni po enem kopitu in ni jih mogoče vlti kakor zvon. Ampak če se da kaj pomagati, je treba pomagati, preden je prepozno. Kadar je posoda razbita, ne ostane nič drugega kot črepinje. Manica, ki ima vse lonce in kupice preštete, bi ti to lahko potrdila.”

Milada je bila z nakupom farme zadovoljna. Mislila je, da bo poslej, ko ima otroka, vse drugače. Kaj so ji prav za prav vse “afere,” ki jih je tako mojstrsko prikrla Tonetu, prinesle? Nekatero so imele komaj trenuten pomen in najraje bi pozabila nanje. Druge so splahnele in tudi niso zapustile nobenega lepega spomina. Nekatero pa so ji prinesle resnično škodo in jo privedle v resno nevarnost. Kadar jih prikljče spomin proti njeni volji, vzbuja le gnus...

Otroka pa se je polagoma naveličala. Bilo je toliko sitnosti z njim... Kadar je hotela na ples ali na kakšno drugo zabavo, je morala prositi Tonetovo mater, da ga je vzela k sebi in pazila nanj in to se je zgodilo tako često, da se je otrok počutil pri stari materi skoraj bolj doma kot pri pravi. In Tone je bil skoraj bolj zateleban v pamža kot vanjo...

Na farmi ji je postalo pusto. V hiši ni bilo mnogo dela, zunaj pa je ni veselilo. Tone je ob prostem času skušal očistiti zanemarjeni gozdiček in spomladi je nasadil mladega drevja. Ona se je pri tem dolgočasila. Kadar je bil Tone v tovarni, je često zahajala v mesto. Razlogov za to je našla dovolj. Če ni bilo treba kupiti kaj za kuhinjo, je hotela pogledati, kakšni so novi klobuki ali kaj podobnega. Toda tudi v mestu so bile ure dolge...

Včasih se je šla spočit v slaščičarno, včasih pa v pivarno. Tam se je seznanila s Čarlijem. Zdel se ji je drugačen od drugih moških. Baval se je z nekakšnim mešetarstvom. Začel ji je govoriti o ljubezni. Nekaj časa je ostajala hladna, potem je pozabila na prejšnje izkušnje in na sklepe in na prepričanje, da bo poslej vse drugače. Bilo ji je kakor da doživlja nekaj povsem novega in vdala se mu je kakor da je bila resnično zaljubljena in kakor da je verjela vsaki njegovemu besedi.

Ampak pozabila je na previdnost. S Toneom sta bila sklenila, da počakata par let, preden se jima pomnoži družina in tega sklepa sta se trdno držala. S Čarlijem ni mogla govoriti o takih rečeh in — zgodilo se je. In zdaj ni mogla reči Tonetu, da bo zopet oče...

Pretrpela je hude ure in često po noči ni mogla spati. Naposled je Čarliju razložila vse. On jo je potolažil. Kaj bi skrbela? Rekel ji je, da jo ima rad. Kadar pride čas, naj pove Tonetu, kaj in kako in če bo zahteval razporoko, naj jo v božjem imenu dobi. Potem jo poroči on...

* * *

Prišel je čas, ko je res morala povedati. Tone je prebil hujše trpljenje od njenega. Ampak Matej je bil edini, ki je to vedel in Matej je razumel.

Ko je Tone dobil razporoko, Čarlija ni bilo v mestu. Znanci so pravili, da namerava

iti k vojakom. Naposled je zvedela, da je v drugem mestu, kakšnih štiri sto milj daleč. Odšla je tja. Ostala je tam, a nihče ni vedel, ali živita skupaj, ali vsak zase. Slišati pa je bilo, da je začel močno pijančevati.

Nekega dne se je vrnila, da obišče sina. Preden je zapustila mesto, si ga je bila dokaj odtujila, sedaj pa je kazala veliko materinsko ljubezen.

Drugo jutro je otrok vprašal očeta:

“Ata, ali nimaš mame rad?”

To je bilo čudno vprašanje. Otrok je res bil živahnega duha, toda tako vprašanje je bilo za njegova tri leta vendar nenavadno. Tone je odgovoril:

“Seveda jo imam rad.”

Kaj drugega naj bi bil rekel otroku? Ta pa je nato važno dejal:

“Vzamemo jo nazaj, kaj?”

Tone je ugibal, njegova mati pa je prižgala luč.

“Snoči je bila dolgo sama z otrokom. Ona ga je morala to naučiti. Samemu to niti na misel ne bi prišlo.”

Ko je prihodnjič prišla, je bila zelo prijazna s Tonetom. On je bil miren in vljuden, a ko je prišel do besede, je dejal:

“Milada, dokler je bila posoda cela, sem jo čuval, snažil, umival in brisal. Ti se nisi brigala. Sedaj je razbita in kar je ostalo, so črepinje. Cela ne bo nikdar več. Stric Matej me je naučil, da te ne sovražim, ampak to je vse, kar morem storiti. Ljubezen si pregnala sama in nikdar več se ne more vrniti. In tudi ti se ne moreš izpremeniti.”

Z rokama za hrbtom se je uprl ob mizo in nehote zadel kupico. Ta se je zavrtela. Obrnil se je in jo hotel ujeti, a izmaknila se je, padla na tla in se razbila.

“Glej — prepozno. Črepinje...”

Vesoljni potop

MED NAJBOLJ znane zgodbe “svetega pisma” spada povest o vesoljnem potopu; obenem je to povest, o kateri se je razpravljalo menda več kot o vsaki drugi in včasih so te razprave postajale skrajno strastne in zagrižene. Nekateri teologi so jemali zgodbo—

kakor vse, kar je v bibliji—dobesedno, na drugem skrajnem koncu so pa bili tisti, ki so jo čitali kot bajko in trdili, da je povodenj v takem obsegu sploh nemogoča. Vmes pa so bili drugi, ki sicer niso sprejemali storije natančno tako, kot je napisana, pač pa so verjeli, da je v

zvezi s kakšnim resničnim, najbrže katastrofalnim dogodkom. Za to domnevo so nahajali potrdilo v dejstvu, da ni bila povest o veliki povodnji znana le starim Židom, temveč tudi drugim narodom. Lahko bi se celo reklo, da jo je biblijski pisec "preplonkal," kajti ko so arheologi izkopali razvaline sumerijskih mest, so med drugimi zanimivostmi našli ilovnate tablice, na katerih je bila napisana enaka povest, le da je bila mnogo starejša, kajti sumerijski jezik je bil že pozabljen, ko je bila napisana zgodba, ki je potem prišla v sveto pismo.

Toda povesti o potopu segajo mnogo dalje in so bile že davno znane v srednji in južni Ameriki. Pleme Čibčev v sedanji Colombiji je ohranilo tradicijo, da je prišel v starih časih mednje neki Bočiča, ki jih je rešil povodnji in jim prinesel boljše šege in navade.

V državi Inkov, ki so, poleg Aztekov dosegli najvišjo kulturo izmed vseh ameriških domačinov, je živela čudna pravljica, katero je zapisal španec Molino, nabiralec inkovskih legend in obredov. Rokopis, ki obsega tudi to povest, je še shranjen v državni knjižnici v Madridu. V Peruju imajo še danes lame za domače živali. Sorodne so velblodom, toda precej manjše, brez grbe in dolgih vratov. Pravljičica pripoveduje, da je nekega dne pastir opazil, kako žalostne so njegove živali videti. Vso noč je čreda opazovala zvezde in njihovo kretanje po nebu . . . V pravljičah kakor v basnih včasih tudi živali govore. Pastir je torej vprašal svoje lame, kaj jim je in te so mu rekle, naj pogleda skupino šestih zvezd, površčenih ena za drugo, kar je znamenje, da bo voda pokončala svet. Lame so svetovale pastirju, naj odvede svojo družino in čredo na bližnji gorski vrh in se tako reši pogina.

Med primitivnimi plemeni ni nič nenavadnega, da smatrajo živali sploh, ali pa vsaj nekatere za modre, saj so mnoge dobile božanski značaj—celo pri dokaj kulturnih narodih, na primer pri starih Egipčanih in Indih; tudi v mitologiji Grkov in Rimljanov igrajo znatno vlogo. Inkovski pastir je torej storil, kar so mu lame svetovale in ko je z družino in čredo prišel na vrh gore, je našel tam že druge živali. Svoj cilj je dosegel baš o pravem času, kajti komaj je bil na vrhu, se je morje začelo dvigati, ogromni valovi so poplavljali bregove, zemlja se je silno tresla in bil je strašen hrušč in trušč. A kakor je voda

naraščala, tako se je gorovje Ankasmarke dvigalo kot da je ladja, plavajoča na morju. Pet dni se je širila poplava, ves čas ni sonce dajalo svetlobe in zemlja je bila ogrnjena s črno temo. Peti dan pa so vode začele upadati in so odtekale v morje, sonce se je prikazalo in svetilo na opustošen svet, ki so ga na novo obljudili potomci inkovskega pastirja . . .

V takih bajkah je vedno nekoliko resnice, seveda je navadno tako opletena s fantazijo, da je včasih sila težko izluščiti jedro, okrog katerega je domišljija zgradila svojo povest. Dejstvo, da se zgodba o veliki poplavi ponavlja v tolikih krajih in pri tako različnih plemenih, se pa nikakor ne more prezreti in podkrepljuje verjetnost takega dogodka.

Toda kako je bil tak potop mogoč? Kaj bi ga bilo moglo povzročiti!

Vesoljni potop v tem smislu, da bi bila vsa zemlja poplavljen, je pač izključen. Egipčani, ki so imeli z ostalim svetom mnogo zvez in so bili dokaj dobri opazovalci, so vedeli o silni poplavi v drugih krajih, toda pravili so, da je bila ljudstvu ob Nilu prihranjena taka katastrofa kakor tudi "ognjeni dež," ki je spremljal poplavo. Sodeč po povestih, ki so se ohranile v več ali manj poetičnih oblikah, je morala biti najbolj prizadeta južna Amerika in nekateri deli Evrope in Azije. Če je kaj resnice v povestih o Atlantidi, je morda tudi ta dežela, ki je tvorila nekakšen most med "starem" in "novim" svetom, propadla v tej katastrofi.

Izrekale so se že razne teorije, ki naj bi razložile tako velikansko povodenj in podale njene vzroke. Nobena pa ni bila tako prepričevalna, da bi bila v znanstvenem svetu splošno sprejeta. Sedaj prihaja z novo razlago dobro znani angleški raziskovalec in folklorist Harold T. Wilkins, ki je mnogo potoval po svetu in zlasti v južni Ameriki odkril izredne zanimivosti. V divjem, prav malo znanem kraju Matto Grosso v Braziliji je pred nedavnim našel ostanke nekdanje visoke kulture, ki je na nerazumljiv način popolnoma izginila, mesta, ki so nekdanje očitno cvetela, pa so bila nenadoma zapuščena, ne da bi bila ostala najmanjša sled po nekdanjih prebivalcih. Bil je nekaj podobnega kakor z državo Hmerov v sedanji Kambodži, delu Indo-Kine. Toda tukaj so po dolgih študijah našli znamenja, da so Hmeri najbrže propadli v hudih bojih. V Mattu

Grossu ni nobenih takih znamenj. Včeraj so mesta bila obljudena, polna življenja, danes so prazna in zapuščena. V teku tisočletij je džungla prihajala bliže in bliže, se zarasla med poslopja, ovila zidove in splezala nadnje in skrila stanove nekdanjega bujnega življenja, bivališča ljudi in hramove bogov tako temeljito, da se zunanjemu svetu niti sanjalo ni, da so tam kdaj bila mesta s številnim prebivalstvom. Le neka indijanska plemena so vedela nekaj, a niso zaupala tujcem. Z njihovo pomočjo je Wilkins, s katerim so se sprijaznili našel ostanke zapuščenih mest, dasi je tudi on imel velike težave, preden je vsaj deloma premagal nekatere njihove vraže.

Od tega senzacionalnega odkritja je Wilkinsa mučilo vprašanje, kaj se je moglo zgoditi, da je uničilo nenadoma vse prebivalstvo, ali pa ga do zadnjega pregnalo iz kraja. Zadnja možnost se mu je kmalu zazdela izključena, ker ni nikjer našel ljudstva, ki bi se moglo smatrati za potomce onih prebivalcev. A kakšno katastrofo bi si človek mogel zamisliti, da bi razložila tako nenadno. popolno opustošenje cele dežele?

Vulkanični izbruhi so razdejali mnogo krajev, toda če bi bili uničili tista stara mesta, bi bili morali zapustiti sledove, ki bi jih geologi morali najti in bi jih razumeli. Ali nič takega se ni našlo. Nalezljive bolezni so pobile na tisoče in tisoče ljudi, toda nikdar ni niti kuga umorila ves narod, da ne bi bil ostal ne eden živ, ki bi bil kaj povedal o katastrofi. Požar bi lahko uničil eno mesto, ne pa vseh in vrhu tega zapušča ogenj znamenja na zidovih, katerih ni Wilkins našel nikjer.

Voda?—Povodnji so naredile ogromno škodo v mnogih krajih in jo še delajo. Toda odkod bi bilo moglo priti toliko vode, da bi bila napolnila vse doline, odplavila skoraj vse, kar je bilo v hišah in pustila tako rekoč same gole zidove?

Dejstvo, da so legende o "vesoljnem potopu" tako razširjene pri različnih narodih, je dalo raziskovalcu misliti. Pisec povesti v bibliji ga ni mogel sam doživeti, kajti storije drugih narodov o velikanski poplavi so mnogo starejše. Wilkins računa, da so bila omenjena mesta zapuščena pred kakšnimi dvanajst tisoč let. Kaj se je v tistih časih moglo zgoditi, kar bi bilo povzročilo tako silno povodenj? Tudi najhujši morski vihar, ki je divjal kdaj v zgodovinskih časih, ne bi bil mogel pometati valove skoraj čez ves južno ameriški kontinent v takih masah, da bi cela mesta utonila, zlasti še mesta, ki niso bila vsa v dolinah. Sila, ki bi mogla dvigniti morsko vodovje tako visoko—in le v morju je toliko vode—je morala biti ogromna. Odkod bi mogla priti taka izredna sila?

Na svojem izsledovanju se je Wilkins podal v območje astronomije. In tam misli, da je našel odgovor na svoje vprašanje.

Da se njegova teorija lože razume, se je treba spomniti, kako je po najnovejšem znanstvenem razlaganju nastal naš sončni svet. Preden so bili daljnogledi dovolj močni, da bi bili analizirali tako zvane svetovne megle, so mislili, da so to ogromne skupine plinov, iz katerih se razvijajo novi svetovi in kažejo, kako je nastalo naše sonce s svojimi planeti. Baje se je tako hitro sukalo, da niso vsi deli mogli slediti neznanski brzini in so se odtrgali in odleteli tako daleč, kolikor je privlačnost sonca dopustila. Iz teh kosov so potem baje nastali planeti. Ta teorija je bila iz raznih razlogov nezadovoljiva in je padla, ko so novi daljnogledi pokazali, da so "svetovne megle" res skupine, toda ne plinov, temveč zvezd, podobne naši "Rimski cesti."

Sedanja teorija o postanku našega planetarnega sistema, katero so sprejeli, če ne vsi, pa skoraj vsi astronomi, je sledeča:

Kakšnih dva tisoč milijonov let pred našim časom je bilo naše sonce mnogo večje in bolj vroče kot sedaj. Ni pa imelo nobenih spremljevalcev in je samotno krožilo po svoji redni poti. Tedaj se je zgodilo, da je neko drugo sonce križalo njegovo pot. Ali je bilo večje, ali manjše, bolj vroče ali bolj hladno, ali sploh ohlajeno in "mrtvo" kakor na primer naša luna, ni znano in tudi ni posebno važno. Glavno je, da je prišlo preblizu našemu soncu, tako blizu, da se je privlačna sila udeleževala. O posledicah tega srečanja pravi profesor James Jeans v svoji knjigi "Skrivnostno vesoljstvo":

"Ogromen val je moral potovati preko sončne površine in se naposled zliti v goro ogromne višine, ki je rasla in rasla, više in više kakor se je povzročitelj tega vznemirjenja bližal. In preden se je druga zvezda začela oddaljevati, je postala njena privlačnost tako silna, da se je hrib raztrgal na kose in jih razmetal, podobno kakor vrh vodenega vala raz-

prši kaplje. Ti mali kosi so od tistega časa neprenehoma krožili okrog sonca. To so planeti, veliki in majhni in eden med njimi je naša zvezda.”

Nekaj podobnega v manjši meri se je po Wilkinsovem mnenju moralo zgoditi pred dvanajst tisoč leti. Potepuška zvezda pa je morala biti mnogo manjša od one, ki je povzročila postanek naših planetov, kajti sicer bi bila morala izvleči ogenj iz sonca, ki bi bil uničil zemljo. Tudi je morala biti hladna in mrtva, kajti sicer bi bila njena vročina sežgala vse na zemlji. Sila te zvezde je vrgla zemljo iz njenega prejšnjega tira in če je ta teorija pravilna, bi podala razlago starega vprašanja, kako da je nekdanj na sedanjem severu bilo tako toplo, da je bila na Spitzbergenu tropična vegetacija, iz katere je sčasoma nastal premog; kako da so v sedanji Sibiriji živeli mamuti, katere so našli v ondotnem ledu tako dobro ohranjene, da so domačini jedli njih meso; kako da je Grenlandija nekdanj res bila zelena, itd.

Če se je taka temna zvezda približala zemlji ob času, ko je bil sorazmerni položaj obeh teles tak, da nista trčila in da ni večje telo moglo potegniti manjšega k sebi, tedaj je moralo na zemlji nastati silno vznemirjenje, ki se je izražalo v mnogih oblikah. Brez dvoma so bili silni potresi, ki so trajali po cele ure, morda po cele dni. Besni vetrovi so morali vihtrati v smeri tujega nebeškega potnika, strele so udarjale in deževja je moralo biti toliko, da bi že to povzročilo veliko povodnji. Toda vse to bi bilo še malo v primeri s tem, kar se je moralo zgoditi z morji. Če ima že mesec toliko privlačnosti, da povzročuje plimo in oseko, je moral nebeški potepuh vplivati tako, da so se hotela vsa morja zliti v eno in se dvigniti v gorostasnem valu proti mrtvi zvezdi. In kontinent, ki je bil na poti, je moral biti poplavljen.

Da je zemlja nekdanj bila vržena iz njenega starega tira, so že prej ugibali. Neka znanstvena družba na Dunaju je pred par leti izračunala, da se je to moralo zgoditi okrog leta 9684 pred Kristom. “Zemlja,” so rekli, “se je gugala kakor udarjena vrtavka in ko se je naposled umirila, je bila njena os premeščena.”

Da bi podprl svojo teorijo, se Wilkins sklicuje na sv. Avguščina, ki je v svoji knjigi “De Civitate Dei” citiral sledeči odstavek iz neke izgubljene knjige, katero je spisal Terentius Varro: “Na nebu se je prikazalo presenetljivo znamenje. Zveza Venera, plemenita, katero je Plautus imenoval večernico, Homer pa jutranjo zvezdo in o kateri je Castor pisal, da se je zgodilo, da je izpremenila barvo, velikost, obliko in pot, česar ni bilo videti ne prej, ne pozneje. Odlična matematika Adrastos Cyzicenos in Dion Neapolites pravita, da se je to zgodilo, ko je vladal kralj Ogiges.”

Če je to resnično, pravi Wilkins, je mogoča le ena izmed treh reči. Ali je bil naš sosednji planet med nami in soncem vržen iz svoje tira, ali je bilo videti tako, ker je bila naša zemlja vržena iz tira, ali pa se je zgodilo oboje obenem. Nič takega pa se ni moglo zgoditi brez zunanjega sunka in ta ni mogel priti od nikoder kot od kakšnega telesa, ki je prišlo zemlji, ali pa zemlji in Veneri tako blizu, da je pokvarilo njuni poti. S tem bi se pa tudi razlagale velikanske povodnji, ki bi bile v takem slučaju neizogibne. To bi bile tiste poplave, o katerih govore tolike legende in ki jih biblija imenuje “vesoljni potop.”

Po Wilkinsovem mnenju, ki ga podpira z raznimi argumenti, za katere tukaj nimamo dovolj prostora, so te povodnji tudi uvedle človeške žrtve v religije starih narodov. Ti seveda niso razumeli, kaj je povzročilo strašne katastrofe in so jih pripisovali jezi bogov, enako kakor tudi sveto pismo pripoveduje, da se je Bog razočaral nad ljudmi, kljub temu, da je vsegaveden. Iz tega so izvajali, da so bili bogovi zadovoljni, ko je bilo toliko ljudi uničenih in da bi jih potolažili, skoraj bi dejali, “apizali,” so jim potem žrtvovali ob gotovih praznikih nekoliko ljudi, da bi ostalim prizanesli. V teku časa je bil ta začetek pozabljen, žrtve pa so se nadaljevale, ne iz krvoločnosti, ampak iz religiozne “potrebe.”

Priznati se mora, da je izmed vseh teorij o vzrokih velikanske poplave Wilkinsova najbolj naravna in neprisiljena. Ali je to zadnja beseda na tem polju, pa pokaže bodočnost.

Maščevanje

Drama v enem dejanju

SPISAL ETBIN KRISTAN

(Nadaljevanje.)

ZORA (kakor da se je zavedla) — O, nič.

ELMA — Ali ne bi bilo najbolje zaključiti razstavo?

MILAN — Kaj bi to pomagalo? Nikdar se ne bi bila smela otvoriti. Neverjetno je, da se je sploh kdaj otvorila.

ZORA — Jaz—

MILAN — O, vam ne očitam ničesar.

ZORA — Jaz sem—

MILAN — Vi ste mi hoteli dobro. Motili ste se v meni, a to ni greh. Dobra volja opravičuje vse; skoraj da bi opravičila še mene. Le da je opravičilo brez pomena, ko ne more izpremeniti ničesar. Tudi jaz sem imel dobro voljo, da vam ugodim. Toda imeti bi bil moral več razuma in več moči.

ELMA — Ne, ne, sebe ne morete dolžiti.

MILAN — Edino samega sebe. Če bi se bil takoj uprl z večjo odločnostjo, (obračajoč se k Zori) bi vas bil morda trenutno užalil, a sčasoma bi bili vendar spoznali, da v meni ni umetnika in da nobena sugestija ne more narediti slikarja iz nesposobnega mazača. In nikdar ne bi bili doživeli take ure, kakršna je sedanja.

ZORA — Nikdar ne . . .

MILAN — Zakaj nisem imel te moči? — Poslavljam se in nikdar več vas ne uzrem, zato vam lahko povem, kar bi bilo sicer shranjeno za vse čase na dnu mojega srca. (Vstane.) Blazno je bilo, da sem se vdal. Toda ljubil sem vas.

ZORA — Ah!

MILAN — Ljubil sem vas tako kakor menda ljubi le malo ljudi. Za vas sem bil pripravljen žrtvovati vse, tudi življenje, če bi bilo treba. Bil je celo čas, ko se mi je zdelo, da vidim znamenja in sem upal, da bi tudi vi mogli ljubiti mene. To je minilo. Ta nada je bila zmota. In sedaj bi bila smešna, tudi če ne bi bila zmota. A takrat sem bil kakor v deliriju. Vi ste zahtevali ta eksperiment in kako bi se človek, tako globoko potopljen v ljubezni, mogel upreti?

ČIBJAKOV — (se nasmeje.)

ZORA — In zakaj se hočete posloviti?

ČIBJAKOV — Kako bi mogel ostati? Kje sploh še najdem kot, kamor se zarijem? Vi ne veste, kako to boli. Vi opazujete tragikomedijo od strani in lahko razmišljate in presoimate. Jaz le čutim, čutim, da sem smrtno osramočen in da mi ni obstanka med ljudmi, ki me poznajo.

ZORA — Tako hudo ne more biti.

MILAN — Če bi bili doli v razstavi, bi vedeli, da se je nebo podrlo nad menoj.

ELMA — Vse so zakrivali prokleti kritiki.

MILAN — V vsem so imeli prav. To je najhujše. Velik duh, ki ustvari nekaj novega, se lahko smehlja tradicijam, ki ga ne razumejo, vedoč, da pride njegov čas. Krivična kritika ga lahko pahne od pogrjnene mize, ali njegove samozavesti ne more ubiti. Nobena taka tolažba ne ostane meni. Jaz sem na tleh in nad menoj se razlega — ne glas ostre kritike, ampak eksplozija smeha, razuzdanega porogljivega, zasluženega smeha, ki stiska dušo kakor jeklena pest in ne dovoli niti solzam, da bi stopile v oči in nekoliko ohladile vročico, ki hoče sežgati srce.

ELMA (pristopi) — Gospod Tresar, tukaj ste med prijatelji.

TRESAR — Gospodična, sočutje je strup za resnično razboljeno dušo.

ELMA — Ne sočutje, gospod Tresar, ampak prijateljstvo najdete med nami. Kaj je nam, ki vas imamo radi, uspeh ali neuspeh?

TRESAR — Uspeh ali neuspeh? Gospodična, vi nosite dobroto v srcu in hvaležen sem vam. Toda vse to je zapisano v drugi knjigi. Jaz nikdar nisem kadil bogu uspeha in preveč sem poznal izvrstnih, pa vendar neuspešnih ljudi, da bi zaradi tega mogel izgubiti duševno ravnotežje. Smešnost je, ki uničuje. Klovn, klovn, klovn, a klovn, za katerega ni rabe v cirkusu!

ELMA — Kneginja, moje besede so brez moči . . .

ZORA — Pa mislite, da je čas, da spregovorim jaz . . .

ELMA — Vi, kneginja.

ČIBJAKOV — Da, vi, kneginja.

ZORA (Elmi) — Sedaj, ko je čas . . .

ELMA — Kneginja . . .!

ZORA — Slabost je treba premagati.

ČIBJAKOV — Vaši cilji . . .

ZORA — Vaši opomini so nepotrebni. Tudi vaša navzočnost ni potrebna pri tem prizoru. Vrat vam seveda ne morem pokazati.

MILAN — Oh, če me pozna en človek več ali manj kot pajaca—

ZORA — Gospod Tresar, pravite, da ste storili vse, ker ste me ljubili.

MILAN — Storil sem, kar je bilo blazno, ker sem vas blazno ljubil.

ZORA — In bil je čas, ko se je v meni nekaj zgenilo in sem čakala le na besede iz vaših ust, da bi vam priznala svojo ljubezen.

MILAN — Vašo . . .?

ZORA — To je bila cena, katero sem jaz morala plačati.

MILAN — Cena? Za kaj?

ZORA — Vi ste mislili, da sem se motila glede na vaše slikarske sposobnosti.

MILAN — To je najlepše, kar sem vam mogel reči. Najsi je bila zmota velika, naj so posledice kakršne koli, vi ste mi želeli dobro in spomin na velikost vašega srca ostane v meni.

ZORA — Toda jaz se nisem motila.

MILAN — Vi se niste motili? Kako naj to razumem?

ZORA — Vedela sem, da ste posvetili svoje delo stroki, katero ste ljubili. Vsak človek ni tako srečen. Široko polje se je odpiralo pred vami in izpolnitev velikih upov se je bleščala na drugi strani obzorja.

MILAN — Vsega tega ni vredno omenjati. Vse to je končano.

ZORA — Da, končano. Ker sem tako hotela.

ELMA — Kneginja!

TRESAR — Hoteli ste to? . . . Bodite usmiljeni. Vrta se mi v glavi. Težko mi je misliti.

ZORA — Kmalu vam bo razumljivo. Preprečiti sem hotela vašo srečo. Uničiti sem vas hotela.

MILAN — Uničiti? . . . Da ste me hoteli uničiti? . . . Kakšna čudna bajka je to in kaj naj pomeni?

ZORA — Ni bajka, gospod Tresar. Kar

se je nocoj zgodilo, vam dokazuje, da govorim resnico.

MILAN — To je vse nemogoče in nerazumljivo mi je, zakaj prikladate še to poleno, kakor da grmada še ni dovolj velika. O, pustite me, da odidem. Tema se dela in misli se kale... O! Ne blaznosti! Le tega ne! (Hoče oditi.)

ČIBJAKOV — Srečno, gospod Tresar. Sedaj ste na pravi poti.

ZORA — Stojte, gospod Tresar.

TRESAR — Česa še hočete? (Se obrne.) Ali je bila to šala? In ne veste, kako okrutna je taka šala?

ZORA — Vem, kako okrutna je lahko šala, gospod Tresar. Žena sem.

TRESAR — Žena ste.

ZORA — In žena je prepogostoma žrtev možke šale.

TRESAR — Meni ne morete očitati nič takega. In v kakšni zvezi je vse to? Ne zadržujte me in pustite, da pozabim, da ste mi se v uri moje najbridkejše izkušnje izrogali kakor paglavcu, ki je v otroški porednosti storil neumnost.

ZORA — Imela sem nalogo in dovršiti jo moram. Vedeti morate torej, da se je vse do nocojšnjega večera izvršilo po določenem načrtu, ki se je bil izlegel v moji glavi.

ELMA — O kneginja, tega niste mogli hoteti.

ZORA — Vse to sem hotela, sem morala hoteti.

TRESAR — Odpustite mojo slabost . . . Govorite, če mora biti tako. A če moram poslušati, kar me ne zanima več, dovolite da sedem.

ELMA (mu pomaga sestiti).

ZORA — Gospod Tresar, če bi bil vaš oče živ, ne bi bilo treba vam prenašati te kazni.

TRESAR — Moj oče?

ZORA (sede) — Vaš oče je grešil nad mojo materjo, ko sta oba bila mlada, mnogo let, preden sem jaz bila rojena, kakor greše moški nad ženami, ne misleči, da smo tudi me človeška bitja. Naužij se, zažvižgaj, pozabi, pa pojdi — svet je širok in ima toliko drugih cvetic in drugega medu! To je mož . . . A jaz sem žena, če ne ena za vse, pa vsaj za svojo mater. Veste li, kaj pomeni vse dolgo življenje brez sreče in z enim samim spominom?

TRESAR — Ničesar ne vem. Pripovedujete mi pravljico, katere ne razumem. Prosim, najdaljujete, če morate.

ZORA — Ni pravljica, gospod Tresar. Takrat, ko mi je moja mati, preblaga žena, brez jeze in očitanja, pripovedovala svojo povest, ni bila razpoložena za pravljice. Ona je ljubila vašega očeta, ljubila ga je tako, da je kljub njegovemu grehu še v svoji starosti shranjevala spomine nanj in govorila dobro o njem. On pa, ko se je bil naužil, je odšel po širokem svetu in pozabil kakor more pozabiti le mož.

TRESAR — Prvič v življenju slišim to. Če pravite vi, da je bilo tako, mora biti res, dasi mi je težko verjeti. Tudi jaz sem nekoliko poznal svojega očeta in ne morem ga sovražiti kljub vaši povesti. Če se je to res zgodilo, mi je žal vaše matere.

ZORA — Žal!

TRESAR — In še vedno mislim, da mora biti nekje pomota. In zakaj je to moralo zadeti mene, mi ostane uganka, ki je vsa ta povest ne reši. Vaša mati, moj oče — toda kaj vi, kaj jaz? Kakšen greh sem jaz zakrivil, da je bila taka kazen potrebna?

ZORA — Pomote ni nikjer. Te misli ne smem pustiti v vaši glavi. Proti svoji volji mi je mati nekega večera povedala ime vašega očeta, ni mi pa mogla povedati, kje bi ga mogla najti.

TRESAR — Ah! Ona vam je naložila—

ZORA — Ona mi ni ničesar naložila. Njena duša je bila premehka. Jaz pa sem razumela njene ponesrečeno življenje, njeno dolgo samoto, bridkost njenih spominov. Za ves ženski spol sem čutila tisto uro in sama sebi sem prisegla, da se maščujem, tudi če moram vse življenje posvetiti tej nalogi. Zakaj ni vaš oče počakal živ, da bi ga bila dosegla moja roka? Kdo naj poplača njegov dolg? Zakaj ste prav vi njegov sin?

TRESAR (opre komolca ob kolena in zakoplje glavo v dlani) — In jaz sem vas ljubil, mislil na nas noč za nočjo brez spanja, žrtvoval vašim željam vse dvome in pomisleke . . .

ZORA — O — jaz sem tudi doprinesla žrtve svoji nalogi. In ne mislite, da je cena bila majhna. Toda vse to ne sme sedaj šteti nič.

TRESAR — Ne sme . . .

ZORA — Maščevanje je večje od vsega drugega. Kadar se človeka polasti ta gonilna sila, mu daje moč, da lahko zavrže vse drugo, da gre čez ovire in zapreke, da lahko pogazi sa-

mega sebe, da more naposled grešniku poriniti nož v srce.

TRESAR — Bolje bi bilo, da ste to storili, bolj usmiljeno bi bilo. — Ej, jaz ne morem presojati maščevalnosti. Česar človek ne pozna, ne more soditi. Mogoče, da je ta sila res tako strašna, da nažene svojo žrtev v zmedo in jo zarazi z vročico, iz katere se porodi taka nečloveška okrutnost. In tako vam moram odpustiti . . .

ZORA — Nočem odpuščanja! Nobenega omiljevanja, nobenega oblaževanja ne maram. Sovražite me! Sovražite me! — Vse je bilo smotreno, preračunjeno . . .

TRESAR — Kakor da vam je Satan narekoval.

ZORA — Kakor mi je bog maščevanja narekoval.

TRESAR — Božanstvo brez srca, bog iz črne teme . . .

ZORA (vstane) — Kakor vas je velja. Jaz sem izvršila svojo nalogo in dosegla edino zadoščenje, ki sem ga mogla imeti na tem svetu.

TRESAR (vzroji in plane pokonci) — Zversko zadoščenje . . .! (Opešan) — Oh, kaj pomaga! Imejte svoje zadoščenje, pa zbogom. (Se obrne, da bi odšel.)

ELMA — Kam greste, gospod Tresar?

TRESAR — Ni li vse eno, kam da grem? (Razburjen.) Ali ne vidite, da je pekel vse okrog? Le proč, proč, proč odtod! (Odide.)

* * *

ELMA — Kneginja!

ZORA — Kaj je?

ELMA — Ali vam ga ni žal?

ZORA — Sedimo. Poizkusimo molčati. Jaz ne morem več misliti. Utrujena sem (Sede.) Čibjakov — Zdi se, kneginja, da ste pozabili, da sem še jaz tukaj.

ZORA — O, vi.

ČIBJAKOV — Nemara priznate, da je sedaj prišel moj čas.

ZORA — Pojdite in poskrbite, kar je potrebno, a pustite me pri miru.

ELMA — Ne bi li mogla jaz poskrbeti, če je kaj potrebno?

ČIBJAKOV — Mislim, da ne more nihče drugi poskrbeti teh reči. Gospodična, zdi se, da vam kneginja še ni povedala, da je zaročena z menoj.

ELMA — Z vami?

ČIBJAKOV — Kaj je v tem čudnega?

ELMA — Vse.

ČIBJAKOV — Potrdite ji, kneginja.

ZORA — Pojdite mi izpred oči in ne vrnite se, dokler ne bo čas.

ČIBJAKOV — O!

ZORA — Pojdite, če nočete, da raztrgam pogodbo in storim še kaj več.

ČIBJAKOV (vstane) — Grem, grem.

* * *

KATJA (vstopi) — Profesor Frank Dressol vprašuje, če ga morete sprejeti, kneginja.

ZORA — Profesor Dressol?

ELMA — Ni li to glasovati filozof?

ZORA — Pozno je in trudna sem.

KATJA — Ali naj mu rečem, da je prepozno?

ELMA — O, ali ga ne bi mogli vendar sprejeti? Pozna je ura, a prav zato imam občutek, da mora njegov obisk nekaj pomeniti.

ZORA — Reci mu, da sem doma.

KATJA (odide).

ELMA — Ali verujete v telepatijo? Mislim, da mora biti kaj takega, kar mi pravi, da je to važen poset.

DRESSOL (vstopi) — Moje dame—

ZORA (vstane in mu stopi korak naproti) — Dobro došli, gospod profesor.

DRESSOL — Iskreno prosim odpuščanja za nadlegovanje ob tej pozni uri.

ZORA — Mi nismo tako formalni in moja prijateljica tukaj je tako želela, videti vas . . .

DRESSOL (se nasmehne) — Tedaj se mi ni treba preveč bati. Bilo je tako rekoč neizogibno, da sem prišel. Jutri namreč odpotujem, a zelo potrebno se mi zdi, da vam podam nekaj pojasnil, ker ne vem, kakšne posledice bi imelo, če ne bi storil tega.

ZORA — Prosim, sedite. (Sede.)

DRESSOL (se pokloni in sede) — Nema-
ra vam bo najljubše, če si prihranimo vse ovinke in se kar lotimo stvari.

ZORA — Kakor vam ugaja, gospod profesor.

DRESSOL — Kneginja, vi ste, kajneda, precej intenzivno poizvedovali po Franju Tresarju.

ZORA — To menda ni postala javna tajnost? Kako veste to, gospod profesor?

DRESSOL — Gospod Čibjakov je vodil poizvedovanja za vas in je svoji nalogi posvetil mnogo truda. Delal je s tako vnemo kakor da je sam prizadet. Tako je prišlo, da sem tudi

jaz zvedel o njegovem raziskavanju. Žal mi je, da se to ni zgodilo prej.

ZORA — Zakaj?

DRESSOL — Ne morem vedeti, kako važna je vsa zadeva, toda vsaka zmota ima lahko neprijetne, ali celo usodne posledice. Jaz lahko preprečim nesporazum. Upam, da ne prihajam prepozno.

ZORA — Nesporazum?

ČIBJAKOV — Bodite brez skrbi, gospod profesor, tukaj ni nobenega nesporazuma.

DRESSOL — Ali ste do dobrega prepričani?

ČIBJAKOV — Sami ste rekli, da sem z vnemo opravljal svoje delo.

DRESSOL — Da, gospod Čibjakov. Toda včasih je prevelika vnema bolj ovira kot pomoč.

ČIBJAKOV — Vi, gospod profesor, ste filozof, jaz pa sem praktičen človek. Kadar se lotim dela, grem do dna.

DRESSOL — Tudi praktičen človek lahko začne vrtati na napačnem mestu.

ČIBJAKOV — Povsem nerazumljivo mi je, kako se vi čutite prizadetega v tej stvari. To najbrže razložite kneginji. Jaz pa vam lahko povem, da imam za to, kar sem hotel zvedeti, vse dokaze, ki jih je kneginja želela.

DRESSOL — Neovržne dokaze?

ČIBJAKOV — Z omajljivimi se ne bi zadovoljil.

DRESSOL — O, če je tako, tedaj je vse prav. Tedaj seveda veste, kdo sem.

ČIBJAKOV — Kdo v tej deželi ne bi poznal imena profesorja Franka Dressola?

DRESSOL (dobrodušno) — Vaši pokloni so preveč dalekosežni. Nobena slava ne sega tako daleč in tako globoko, da bi bila res velika. Toda če je to vse, kar veste o meni—

ČIBJAKOV — Ali zahtevate izpit o vaših knjigah?

DRESSOL — O, ne, ne. Tega bi se sam bal. Hotel sem le reči, da ste v slučaju v zablodi, to se pravi, da vaša poizvedovanja niso prinesla pravega rezultata.

ČIBJAKOV — O, seveda!

DRESSOL — Kneginja, jaz sem Franjo Tresar.

ZORA (vstane) — Vi!

DRESSOL — Jaz sem Franjo Tresar.

ZORA — Nemogoče! Franjo Tresar je leta 1914 umrl na Dunaju.

ČIBJAKOV — In jaz sem videl njegov grob in čital njegov smrtni list. To je nemara zadosten dokaz.

DRESSOL — Franjo Tresar, ki je pokopan na Dunaju, je bil moj bratranec. Izvrsten človek, ki je prežgodaj umrl.

ZORA — In vi — ste tudi Franjo Tresar?

DRESSOL — Jaz sem tisti Franjo Tresar, ki ste ga iskali.

ZORA — Kako naj razumem to?

DRESSOL — Stvar ni tako silno zapletena, kakor bi se zdelo prvi hip. — Toda, kneginja, ne bi li rajši sedli? Žal mi je, da so vas moje besede tako močne zadele.

ELMA — Kakšna strašna zmeta!

ZORA — Prosim, pojasnite.

DRESSOL — Upam, da je nekaj pojasnila res vse, kar je potrebno, in želim, da vam povrne mir. Če mi morete slediti, se boste prepričali, da ni v vsej stvari ničesar, kar bi vam smelo povzročiti razburjenje.

ZORA — Potrudim se, da ostanem mirna. Razumeti morate, da sem ljubila svojo mater s skoraj religijozno ljubeznijo. Toda nadaljujte, prosim. Poslušam.

DRESSOL — Tudi jaz sem ljubil vašo mater. Morda veste, da sem ostal neporočen. Lahko pravim še nekoliko več: Ta ljubezen je bila edina v mojem življenju.

ELMA — Kneginja, jaz verjamem vsako besedo.

DRESSOL — Tudi jaz sem nekdaj bil mlad in nekaj iz onih dni je do danes ostalo v meni. . . V tistih časih sem se bavil s politiko in sicer s politiko tiste vrste, ki ni ugajala tedanjim gospodarjem časa. Tla so mi postala vroča pod nogami. Vaša mati je vse to vedela. In tudi ona je ljubila mene.

ZORA — O!

DRESSOL — Moja blaginja ji je bila tako pri srcu, da so vse druge misli pobledele in nagovorila me je, da zapustim deželo svojega rojstva. Upiral sem se, češ bila bi sramota pobegniti. Toda ona je bila močnejša. Tudi modrejša je bila. Nikomur, je dejala, ne bi koristilo, če bi me zaprli, meni pa bi nekoliko let v ječi lahko uničilo vso bodočnost. Vdal sem se naposled, skoraj bi rekel, bolj zato, ker sem jo ljubil kakor pa zaradi samega sebe in odpoval sem v Ameriko. Upal sem, da si tukaj kmalu lahko ustvarim položaj, ki bi mi omogočil, da jo pokličem sem.

ELMA — Da, da, tako je moralo biti.

DRESSOL — No, sto in sto drugih je imelo izkušnje. Leto je šlo za letom, up ni hotel umreti, pozicije, za katero sem se boril, pa le ni bilo. V tem času sem, ker mi je bilo tako svetovano, izpremenil svoje ime. Prišel je dan, ko so se vsi veliki upi umaknili želji po skromnem zadoščenju in takrat sem pisal vaši materi pismo, različno od vseh prejšnjih. (Zori.) Vi ste seveda poznali njeno pisavo.

ZORA — Kako ne bi?

DRESSOL (vzame pismo iz žepa in ji ga pokaže) — To je bil njen odgovor.

ZORA (pogleda pismo) — Pobledele je, toda njeno je.

DRESSOL — Ne bi li hoteli prečitati?

ZORA (vzame pismo).

ČIBJAKOV — Kneginja, po mojih mislih je to nepotrebno. Razburjenja ste danes imeli že toliko, da ga vaši živci nič več ne potrebujejo.

ZORA — Toliko ga še prenesejo, kolikor je potrebno, da se dožene resnica. (Čita pismo.)

ELMA — Kakšna sreča, da ste prišli, gospod profesor! Vidim, kako se trgajo oblaki in sončne žarke, ki jih prodirajo. . .

ZORA — Vi ste hoteli poročiti mojo mater? (Daje pismo Elmi.)

DRESSOL — Iz pisma spoznavate, da je bilo tako.

ZORA — In ona je bila tista, ki je odklonila! Jaz pa sem napačno razumela vse, kar mi je pripovedovala. . .

DRESSOL — Bila je. Ljubezen ji je bila več od proke, ona čudovita ljubezen, ki daje, a ničesar ne zahteva. Jaz sem kljub temu zopet začel upati. Bil sem prepričan, da me je odklonila le zato, da ne bi obremenila moje borbe, ki resnično ni bila lahka. A zopet so potekala leta in nikjer se ni objavljal uspeh. Skoraj nenadoma se je to izpremenilo. Prijatelj je našel založnika za mojo knjigo, katerega jaz, nepraktičen človek, nikdar nisem bil mogel dobiti in kmalu so minile vse gmotne skrbi. Tedaj sem hotel zopet pisati, toda zvedel sem, da je bilo prepozno. Edina žena, katero sem ljubil, je bila poročena.

ZORA — Poročena, a srečna ne.

DRESSOL — Jaz ji nisem zameril. Kako bi bil mogel? Pa kako bi bil mogel potem še kaliti mir, ki sem mislil, da ga je našla? Vse,

kar je še ostalo, je bila tiha ljubezen, drugačna, pa vendar ne druga, ljubezen, ki je mogoča v mojih letih, bolj dragocena od bogastva in od slave. Ni je več na svetu, a v mojem srcu je še vedno ta ljubezen, ki pojde z menoj v grob. Njenega sem obiskal, ko sem zadnjič bil v domovini. Skromni spomenik, ki ga označuje, je vse, kar je ljubezen mogla pokloniti njene-mu spominu, razen če je vam kaj zadoščanja v tem, da je na svetu še ena duša, ki je ljubila in spoštovala velikost njenega srca.

ZORA — In vi ste mož, ki je bil meni inkarnacija vsega zaničljivega in ki sem ga neznanega sovražila kakor gada . . . Kako se sedaj razblinja svet, v katerem sem živela in ki ga nikdar ni bilo v resnici! In kaj sem naredila iz svojega življenja?

ELMA (vstane, stopi zdaj sem, zdaj tja, kakor brez cilja, in ko se čuti neopaženo, odide.)

* * *

ČIBJAKOV — Sedaj ni čas za taka vprašanja. Romantična povest gospoda profesorja vas je naredila sentimentalno, a bolje bo, da se otresete teh umetno fabriciranih čutov. Kadar je žrtev mrtva, vsakdo lahko zatrjuje svojo ljubezen, a le lahkoverni ljudje se love na tako vabo.

ZORA — Ali ste vi še tukaj? Po vsem, kar ste slišali, niste pobegnili, niti se zarili v zemljo?

ČIBJAKOV — Zakaj? Prav sedaj sem potreben tukaj, da vas obvarujem tolmuna, v katerega vas hoče pahniti duhovito komponirani, a od kraja do konca zlagani spev nesebične ljubezni, ki pa je jemala in jemala, a nikdar ničesar ni dala.

ZORA — Vi se drznete . . .

DRESSOL — Čemu bi se vznemirjali, ko ni potrebno. Jaz ne iščem obrambe. Žalitev ni žalitev, kadar se žaljivec tako očitno zaveda, da je njegovo edino orožje neresnica in grditiv .

ZORA — Razumeti morate, da ste postali tukaj nepotrebni.

ČIBJAKOV — Nasprotno. Sedaj potrebujete vi mene kakor potrebujem jaz vas. Ako razumete bolje ta jezik, recimo, da sva tovariša v grehu, in zato sva neločljiva. Vi ste bili roka, jaz orodje . . .

ZORA — O! . . . Jaz sem bila roka . . . (Ozirajoča se na vse strani.) Kje je Elma?

ČIBJAKOV — Jaz nisem njen varuh.

ZORA — Da, da, šla je iskat Milana. O, gospod profesor, vi ne veste, kaj sem storila! Zakaj nisem včeraj vedela, kar sem zvedela nocej?

DRESSOL — Jaz sam sem šele danes zvedel, da je gospod Čibjakov izsledoval zgodovino Tresarjev-in zveze vaše matere za vas . . .

ZORA — In med tem sem jaz pogubila človeka, nedolžnega in dobrega . . . Odpustite, gospod profesor, moram vas zapustiti, moram ga poiskati, če ni že prepozno . . .

DRESSOL — Ali vam morem kaj pomagati?

ZORA — Ne, ne. Da, da. Če me hočete spremiti, da poiščeva Milana Tresarja . . .

DRESSOL — Kar koli želite. (Vstane.)

ZORA — Hitro.

ČIBJAKOV — Ostanite! Ob moji strani je vaše mesto.

ZORA — Vi! (Se vzravna in ga pobije s pogledom.) — Izhod je tam . . .

ČIBJAKOV (spozna, da je igra izgubljena, obraz se mu spači, opeša in nerodno odide.)

ZORA — Vse vam razložim pozneje, le sedaj pohitiva . . .

ELMA (vstopi; kljub velikemu naporu ne more utajiti svoje pohitosti.)

ZORA — Elma . . .!

ELMA (jo pogleda in povese glavo.)

ZORA — Kje ste bili?

ELMA — Doli, v razstavi.

ZORA — Našli ste ga?

ELMA (odkima).

ZORA — In — niste zvedeli, kje je?

ELMA — Sem. Odpeljali so ga.

ZORA — Odpeljali . . .

ELMA — Ko se je vrnil v razstavo, je bil kakor izven sebe. Imel je nož v roki in začel rezati slike. Ko so opazili, so ga hoteli ustaviti. Pravijo, da je bil vroč kakor ogenj. Nastala je konfuzija. Posadili so ga na stol, hiteli po vodo, k telefonu, po hotelskega zdravnika. Ko je prišel ambulančni voz, so ga dobili na tleh brez zavesti. Odpeljali so ga v bolnico.

ZORA — Hitro! Hitro! Voz! Moj plašč!

ELMA — Kam hočete?

ZORA — K njemu. V bolnico. Kam drugam?

ELMA (pohiti k telefonu). — Nekdo se

očividno odzove. (Elma govori v telefon.) Rezervirajte takoj avto za kneginjo . . . Da . . . V dveh minutah bo doli.

ZORA — On ne umrje. Sedaj ne more umreti.

* * *

KATJA (vstopi. Skoraj ihteča govori.) —

V hotelu so dobili poročilo—

ZORA — Govori! Govori!

KATJA — poročilo, da so gospoda Tresarja pripeljali v bolnišnico mrtvega.

ZORA (jo srepro pogleda, se opoteče in zgrudi.)

(KONEC.)

Tajnosti klorofila

KLOROFIL (grška beseda, sestavljena iz "chloros" in "phyllon" — "zeleno" in "list") je tista čudežna snov, ki daje rastlinam zeleno barvo. To je že davno znano. Prav tako je kemija že precej dolgo znala izveliči zeleno barvilo iz živih rastlin. Toda do leta 1913 se ni nikomur posrečilo, analizirati klorofilov molekul, dasi so mnogi strokovnjaki delali eksperimente na tem polju. Saj je stvar zelo zanimiva in nekateri botaniki so pač slutili, da gre pri tem več kot za samo barvo. Tedaj je omenjenega leta nemški kemik dr. Richard Willstätter nastopil s trditvijo, da je skrivnost klorofila tesno spojena s tajnostjo življenja samega. Do tega zaključka so ga privedli mnogi in dolgotrajni eksperimenti z zeleno snovjo.

Prvi hip se taka trditev lahko zdi drzna. Toda spomniti se je treba, da prihaja vsa življenska energija na zemlji od sonca. Ampak edino zelene rastline poznajo skrivnost, kako se ujame sončna energija in edino one jo znajo neposredno izrabiti. Nič drugega ni treba kot da pade sončen žarek na zelen list in čudež je izvršen. Pod vplivom tega žarka razpadejo v rastlini molekuli vode in ogljikovega dvokisa; ta proces je kemikom znan, toda v laboratoriju je zelo težko izvedljiv. Priroda je še vedno večja mojstrinja in marsičesa se človek še ni naučil od nje. Rastlina sama je prav za prav kemičen laboratorij, ampak tako čudovit, da ga nobena človeška delavnica ne doseže. — Pod vplivom sončnega žarka nastanejo v rastlini plini in voda; toda to je le začetek, kajti te snovi se kmalu izpremene v živo vlakno, česar se ne doseže v nobeni retorti. Rastlina izdiha kisik, ki ga mi potem dihamo z zrakom in se založi z enotkami sladkorja in raznih karbohidratov.

Vso to energijo pa potrebujemo tudi mi, razumni ljudje, ki pa nikakor ne vemo, kako bi jo dobili iz sonca samega. Dobimo jo pa naposled vendar, kajti rastline služijo nam in živalim za hrano in kadar se navžijemo špinacije in solate, graha in kolerab, ali pa mesa živali, ki so se napasle na travniku, je sprejelo naše telo tisto energijo, ki jo je prva ujele rastlina.

To izvajanje nemškega učenjaka je bilo senzacionalno. Toda ko so začeli bolj natančno in z bolj spopolnjenimi sredstvi študirati klorofilov molekul, so odkrili nekaj še bolj presenetljivega: molekul klorofila je za čudo podoben molekulu hemoglobina. Ta beseda je izvedena na pol iz stare grščine — haima je kri — in na pol iz latinščine — globus je krogla, pomeni pa rdečilo v naši krvi. Hemoglobin je tkanina, sestavljena iz ogljikovih, vodikovih, kisikovih in dušikovih atomov, ki so razvrščeni okrog železovega atoma; klorofil je tkanina, sestavljena iz enakih atomov, le da je v sredi namesto železovega magnezijev atom. Noben strokovnjak ne dvomi, da mora ta presenetljiva podobnost imeti svoj pomen. Toda odgovora na vprašanje, kaj pomeni, še niso našli.

Tako zaklepa klorofil celo vrsto skrivnosti in ljudje, ki bi radi prodrli do njih, delajo na raznih poljih v nadi, da bodo prej ali slej odkrili, zdaj eno, zdaj drugo tajnost, ki bodo naposled pokazale vso skrivnost. Ker love rastline s pomočjo klorofila sončno energijo, upajo nekateri, da bi odkritje osnovne tajnosti te snovi pokazalo pot za umetno "past," ki bi lovila in shranjevala sončno energijo; tedaj ne bi bilo nobene skrbi več, kaj početi, če se porabi ves premog in vse olje, ki se je v davni preteklosti nabralo v zemelju.

skih globočinah — tudi s pomočjo klorofila, kajti sedanji premog je, kot je znano, nekdanji rastel, preden so celi gozdovi bili pokopani pod zemljo, kjer so se polagoma izpremenili v oglje, iz katerega so prišli tudi naravni plini in petrolej.

Drugi pa so se začeli vpraševati, ali ne bi bilo mogoče, porabiti klorofil v zdravništvu. Med temi je bil Nemeč dr. Hans Fischer, ki je leta 1931 dobil Noblovo nagrado za delo s hemoglobinom. Tudi njega je frapirala podobnost klorofila s hemoglobinom; važnost rdečih telesec v krvi je dobro znana, kajti če začne teh primanjkovati, nastopi slabokrvnost, ki lahko postane zelo nevarna. Ali ne bi v takih slučajih sorodni klorofil pomagal?

Leta 1930 so s pomočjo Ketteringove ustanove začeli temeljito študirati klorofil na antioškem kolegiju v Ohiju. Charles F. Kettering se je sam zanimal za ta predmet in je osebno mnogo eksperimentalno na tem polju. Med drugimi vprašanji so postavili to: kaj se zgodi s klorofilom, kadar gre skozi prebavni sistem ljudi in živali, ki uživajo rastline? Dognali so, da so razpadki klorofilovega molekula še bolj podobni enemu delu krvnega rdečila, imenovanemu hematin. Ko so dali to deloma prebavljeno hrano podganam v laboratoriju, so našli, da so se rdeče krvne stanice začele množiti.

Drugi, med temi tudi dr. Fischer so začeli rabiti klorofil proti anemiji (slabokrvnosti) in so dosegli dobre rezultate. Poizkusi na tem polju pa še niso zaključeni.

V Filadelfiji so na ondodnem vseučilišču odkrili nekaj drugega. Zdi se, da klorofilova raztopina okrepeča zunanje mreže živalskih stanic. To spoznanje je porodilo drugo vprašanje: ali ne bi mogel klorofil pomagati telesu v boju zoper bakterije, ki napadajo stanice? To bi bil neizmerno važen pripomoček v zdravilstvu. Seveda ima medicina lepo število antiseptičnih sredstev, to se pravi, takih, ki uničujejo škodljive bakterije, toda vsa imajo eno napako: ko ubijajo mikroskopične nosilce bolezni, često poškodujejo telesno vlakno. Navadno se to pač ozdravi, toda če bi se našlo sredstvo, ki bi v vsakem slučaju pustilo telesno vlakno nedotaknjeno, bakterije pa uničilo, bi bilo to neprecenljivo.

S tem ciljem pred očmi so se lotili dela v laboratoriju in — naleteli so zopet na ugan-

ko. Če so napolnili retorto z najlepšimi bakterijami in so jim dali klorofila, se jim ni nič zgodilo. Ostale so žive in zdrave in videti je bilo, da nima zelena snov nobene moči nad njimi. Potemtakem bi bilo soditi, da so bile vse nade v tem pogledu neosnovane. Toda če so bile bakterije na živem vlaknu, se je slika popolnoma izpremenila; očitno je tedaj klorofil povečal odporno silo živih celic in preprečil razvoj bakterij. V rastlini klorofil razdene ogljikov dvokis in osvobodi kisik; soditi se je torej moglo le, da ta njegova lastnost uničuje bakterije, ki uspevajo le v zaprtih ranah, do katerih nima zrak pristopa. Tudi če so pri tem rabili precejšno množino klorofila, je vplival blažilno na vlakno in ni dražil staničevja.

Po teh začetnih ugodnih rezultatih so izdelali v oddelku za eksperimentalno patologijo na filadelfijskem vseučilišču razne klorofilove raztopine in mazila, primerne za rabo proti raznih nalezljivim boleznim. V vseučiliški bolnici so pa specijalisti začeli zdraviti bolnike s temi sredstvi pod strogo kontrolo.

Lani so bila objavljena prva poročila o rezultatih te metode. Razen filadelfijskih specijalistov so medtem tudi nekateri drugi zdravniki začeli rabiti klorofil in prvo poročilo v American Journal of Surgery se je naslanjalo na približno tisoč dvesto bolniških slučajev. Bili so zelo mnogovrstni, od globokih notranjih infekcij do raznih kožnih bolezni in v vseh slučajih je bila nova metoda popolnoma uspešna, vsi bolniki so ozdraveli. Nekateri slučajji so bili izredno težki. Večkrat kot bi se mislilo se zgodi, da si hoče bolnik z bolečinami v trebuhu pomagati na "starodavni" način z ricinovim oljem ali z drugim laksativnim sredstvom. Če prihajajo trebušne bolečine od slepiča, pomeni taka laksativna kura lahko smrt, kajti često počí slepič, trebušna mreža se vsled tega vname in navadno ne reši bolnika nobena operacija. Pa tudi take obupne slučajje so zdravili s klorofilom in jih ozdravili. V globoke notranje rane so spuščali klorofilne raztopine s pomočjo cevi, tako da so jih popolnoma poplavili in rane so se zacelile. Krčne žile z bulami, hudo kostno bolezen osteomyelitis, razne prisajene rane, poškodbe v možganih, angino v vratu in močno razvito vnetje čeljusti so ozdravili v neštetih slučajih. Pod nadzorstvom doktorjev Roberta Ridpatha in

Carrolla Davisa so zdravili tisoč slučajev raznih infekcij dihalnih organov — nahod, sinusitis (vnetje tesnih kanalov okrog nosu), nosni katar itd. — in oba specialista poročata, da se je v vsakem, tudi najtežavnejšem slučaju doseglo zboljšanje, večinoma pa popolno ozdravljenje. Metode za taka zdravljenja so raznovrstne, kakor pač zahteva bolezen, oboleli organ in sedež infekcije. Včasih so koristni obkladki, drugič raztopine, bombaž, napojen s klorofilom in v mnogih slučajih je potrebna velika kirurška spretnost. Za "domače" zdravljenje stvar pač ni primerna.

Vprašanje, kako učinkuje klorofil, je pa še vedno odprto. Teorija, da krepča telesne stanice, da preči rast bakterij in daje telesnemu vlaknu priliko za samoobrambo, se zdi dovoljno podprta. Zdravniki pa priznavajo, da je to tudi vse, kar vedo. Skrivnost procesa je še vedno skrivnost in videti je, da bo še dolgo ostala taka.

Zdravništvo je vedno previdno z novimi sredstvi in temu je pripisati, da klorofil kljub ugodnim poročilom še ni prišel v splošno rabo. Preden se to zgodi, bodo še mnogo preizkuševali in študirali. Vendar pa prihaja vedno več ugodnih poročil iz raznih bolnišnic in tudi število zdravnikov, ki se poslužujejo rastlinskega zelenila se množi in vsi so nenavadno zadovoljni z rezultati. Kaj še prinese bodočnost, se ne more prerokovati, toda po dosedanjih uspehih so upi lepi in morda ne bo dolgo trajalo, da se izpolnijo v korist trpečega človeštva.

DELAVNOST ORGANIZACIJ

(Nadaljevanje z druge prednaslovne strani)

je podala Sally A. Hrvatini, Sonny Eršte je zapel "Prav lušno je po let" in "Jaz pa pojdem na Gorenjsko"; nato sta nastopila v duetu Louis in Ernest Zupančič, Uletova brat in sestra sta plesala in zaključil je program ženski zbor s pesmimi "Na jezeru," "Kaj ne bila bi vesela" in "Blue Danube Waltz." Pred nekaj leti je bil "Cvet" precej močan mešan zbor in zadnja leta je bil bolj pasiven, mogoče se bo posrečilo našim ženskam, oživeti in dvigniti zbor na prejšnjo stopnjo. Zbor vodi in poučuje Louis Seme.

Waukegan, Ill. — V nedeljo, 18. maja se je vršila velika pevška slavnost v Slov. nar. domu. Nastopili so pevski zbori Naprej iz Milwaukeeja, Prešeren in Sava iz Chicaga in pevski zbor Slov. nar. doma iz Waukegana.

Slavje je pričel Rudolf Skala s kratkim nagovorom. Zbor S. N. D. iz Waukegana je otvoril pevski program pod vodstvom prof. Pavla Šiflerja z Mihelčičevim "Venčkom narodnih pesmi" in Robinsonovim "Finalom" iz skladbe "A Ballad for Americas." Pevski zbor Naprej je v mešanem zboru zapel Uthmanovo "Pesem svobode," Košatovo "Zapuščen" in koroško narodno "Spet ptice pojo," moški zbor pa narodno "Hišica pri cest' stoji" in "Na

straži." Dirigiral je njegov učitelj Stephen Jursik. Nato je zapel nekaj pesmi Prešernov kvartet, za kvartetom pa je nastopil zbor Prešeren pod vodstvom prof. Franka Kubine ter zapel Kubinov "Venček narodnih," potem pesem iz Foersterjevega "Gorenjskega slavčka" in angleško "I Dream of Jeanie." Zaključila je prvi del sporeda "Sava" iz Chicaga s tem, da je zapela Uthmanovo "Prisego rdeči zastavi," "Prebujenje duhov," Laharnarjeve "Prezgodnje cvetlice" in Grumov "Venček narodnih pesmi." Dirigiral je Jacob Muha.

V drugem delu je osebje zbora S. N. D. iz Waukegana podalo pod Šiflerjevimi vodstvom komično opereto "Rdeča kapica." Glavne vloge so imeli Mayme Kirnova, Dorothy Judnicheva, Mary Kosirjeva, Rudolf Skala in Alma Gantarjeva. Prireditvev je napravila na tiste, ki so se je udeležili, dober vtis in jim podala izvrsten užitek. Ideja za skupne nastope zborov je bila spočeta pred petimi leti in je velike kulturne vrednosti.

Cleveland, Ohio. — V nedeljo, 25. maja je imel mladinski pevski zbor "Kanarčki" koncert v Slov. del. dvorani na Prince Ave. Mešani zbor je zapel nad dvajset pesmi, v duetu sta Mitzie Mirtel in Victorija Zabukovec zapeli "Moj dom," nato je pristopila Jane Novak in so zapele v tercetu "Uspavanko." Sama je pela Annie Novak pesem "Zabe," Jane Novak "Čriček" in Millie Mirtel "Rožici." Mladinski šaljivi prizor "Prodajalka Metka" sta podali Pauline Budnič in Albina Segulin, šaljivi prizor "Zenin Urban" pa Stanley Zabukovec in Olga Novak. Pesmi in prizori so bili predvajani v zadovoljstvo navzočih. Zbor vodi Louis Seme, za vsestransko družabno in organizatorično delo pa skrbi agilna Ančka Travnova.

Euclid, Ohio. — V soboto, 31. maja in v nedeljo, 1. junija se je vršilo Narodno slavje v počast in priznanje slovenskemu pesniku Ivanu Zormanu v Slov. društ. domu na Recher Ave. — V soboto večer je bil prirejen na čast pesniku I. Zormanu banket, katerega so se udeležiti ljudje naše in tuje narodnosti. O pomenu večera je spregovoril James Rotter, nato je pevski zbor "Slovan" zapel pesem pesniku v pozdrav, Agnes Godec je deklamirala. Spored večera je vodil John Tomažič. K besedi so bili poklicani sledeči govorniki: clevelandski župan Edward Blythin, euclidski župan Kenenth J. Sims, okrajni sodnik Frank J. Lausche, konzul Dr. James Mally, Janko N. Rogelj, Vatro J. Grill, John Gornik, inženir John Hočevar, James Debevec, Frances Rupert, Mrs. Klein in slavljenec Ivan Zorman. V teku programa so nastopili poleg moškega zbora "Slovan" pevke Josephine Lausche Welf in Mary Udovič in člani Glasbene matice Tončka Simčič, Anton Šubel, Louis Belle in Frank Plut.

V nedeljo pa se je vršil program na vrtu Društvenega doma, kjer se je odkrila spominska plošča slavljencu Ivanu Zormanu. Ob tej priliki so prišli pozdravit slavljence predstavniki društev in prijatelji; pevski del so pa izpolnili mladinski zbor "Škrjančki," Adrija, Slovan, Zvon, Planina. Zaključni govor je imel pesnik Ivan Zorman. Popoldanski program je vodil James Rotter in svirala je godba "Bled."

Slavje se je izvršilo neprisiljeno, povsem po domače, s čutečo dušo, ki jo ima naš narod, katerega pesnik Ivan Zorman tako do dna duše pozna in čuti z njim, kar je pokazal v svojih poezijah, katere je pesniško zložil in lepo število tudi uglasbil. S tem si je stekel lep spomin sebi in slovenskemu narodu.

*

Z junijsko številko zaključujemo pregled prireditelj kulturnih društev za minulo sezono. Zbiratelj za kolono "Delavnost organizacij" se na tem mestu zahvaljuje vsem, ki ste na en ali drug način pripomogli pri poročilih in pošiljanju programnih iztisov priredb—posebno izven Clevelanda—in tako omogočili širši pregled našega kulturnega gibanja in prizadevanja.—Louis Kaferle, zbiratelj.

Tiskovni fond Cankarjevega glasnika in članarina Cankarjevi ustanovi

Prispevali od 16. maja do 17. junija 1941:

Pevski zbor Slovan, Euclid,

Ohio\$12.00

Dr. št. 3 SDZ, Cleveland,

Ohio 10.00

E. K. 5.00

Dr. št. 126 SNPJ, Cleve-

land, Ohio 12.00

Na nabiralno polo John Krebela prispevali:

John Krebel \$1; Anton Babich \$1; John Lazar \$1; po 50c Math Mesec; Anton Kukavic; Ivan Babnik; Joseph Fabjančič; in Andy Gorjanc. \$3 August Komar in \$2 Joseph Sajovec. Skupaj \$10.50.

Prinesla Frances Candon, ki so prispevale Mrs. Ujcich \$1; in Mrs. Gregorich 50c. Skupaj \$1.50.

Nabiralna pola Uršule Mulej. Prispevali: Neimenovani \$1; in Josephine Ladiha \$1. Po 25c Rozi Lach; John Simcic; Louis

Lagina; Mike Poklar; Mike Trebec; J. Frančeškin; in Mrs. Schutte. Po 50c Uršula Mulej in Tony Črtalich. Frances Spik 20c. Po 10c Valentin Sever; Paula Marn in Josephine Skabar. Skupaj \$5.25.

Nabiralna pola Andrew Bozicha. Prispevali po \$1; Andrew Bozich; Valentine Plesec; in Anton Leskovec. Po 50c Z. C. N.; Andrew Turkman in Joe Leskovec. Vincent Salmich 45c. A. Novak 30c Po 25c Joe Brenčič; John Kos; Frank Ipavec; Andy Bozich; Mary Kocjan; Mary Modic; A. Kavčnik; F. Kosec; M. Peterka; J. Papeš in S. Barton. Skupaj \$8.00.

Po \$1 prispevali na polo upravnika: Anton Eppich; Neimenovan; Frank Schifler; Frank Mikše in John Lokar, st. Lorenc Bajc, Fairport Harbor, O. 50 centov. Skupaj \$5.50.

Nabiralna pola Jennie Dagarin. Prispevali po \$1.00: Frank Klemenčič, Joseph Okoren, John Centa, John Prudich, Louis Ku-

lovec, Rose Jurman, J. Kodrich, Ivan Babnik, Frank Suhadolnik in Jennie Dagarin. Josephine 50c in Frances Rotter 10c. Skupaj \$10.60.

Nabiralna pola Anton Skapina. Prispevali: Anton Skapin \$1. Andy Bozich 50c. Andrew Lokar 35c. Po 25c: John Strancar, Joe Kartel, Louis Bezek, Frank Klun, Rudy Strancar, Louis Petrovčič, J. F. Terbizan, Louis Čebtron, Jos. Maslo, Louis Hrvatin in Valentin Malnar. Po 10c; Louis Zgonik, Anton Ipavec, John Hrvatin, J. C. Frank Zalar in Louise Čebtron. Skupaj \$5.20.

Skupaj v tem izkazu\$ 85.55
Zadnji izkaz v Glasniku 187.25

Skupaj od 13. dec. 1940 do 17. junija 1941\$272.80

Odbor Cankarjevega glasnika in Cankarjeve ustanove se zgoraj omenjenim organizacijam in posameznikom iskreno zahvaljuje. Želeli bi, da bi dobili mnogo posnemalcev.

Sodružno in prijateljsko vabilo na

PIKNIK

Soc. kluba št. 27 J. S. Z. in pevskega zbora Zarja

ki se vrši

V NEDELJO 6. JULIJA, 1941

na zadružni farmi društev SNPJ

Čitatelji in prijatelji Cankarjevega glasnika ste uljudno vabljeni, da se udeležite tega piknika v velikem številu. Pripeljite tudi svoje prijatelje in znance. Zarja Vam bo pela, Vi boste pa uživali telesne dobrrote v krasni naravi in se pogovarjali in zabavali med svojimi sodelavci, prijatelji in znanci! Pridite. — Vabi

Odbor Kluba in Zarje